

Csuang-ce

A *Csuang-ce* a kínai filozófiai taoizmus alapjának számít a *Lao-ce*, a *Lie-ce* és a *Wen-ce* mellett (az ókori kínai műveket valós vagy vélt szerzőjükéről nevezték el). Ezt a négy művet a „négy taoista klasszikusnak” nevezik.

Úgy vélik, hogy a *Csuang-ce* mű szerzője Csuang Csou, aki feltehetőleg az ókori Song/Szung államban található Meng-ben született, és valószínűleg i.e. 370 és i.e.300 között élt. Életéről majdnem semmilyen hiteles és konkrét információnk nincs. Sze-ma Csien krónikaíró - i.e. 145/135 - i.e. 86 - a művében ugyan megemlíti Csuang Csou születési helyét, de sok egyebet nem. Amit tudunk, azt is inkább a *Csuang-céből* anekdotikus formában ismerjük.

Csuang Csou, azaz Csuang Ce (a *ce* szó jelentése 'mester') a Csou-dinasztia korában élt. Ezt az időszakot a történészek két nagy részre osztják, a Nyugati Csou-korra (i.e.1045- i.e.771) és a Keleti Csou-korra (i.e.770- i.e.221). Az utóbbit pedig újabb kettőre, a Tavaszok és Őszök korszakára (i.e.770-i.e.453) és a Hadakozó fejedelemségek korára (i.e.453- i.e.256). A Csou-uralkodóház maradványát már i.e.256-ban kiirtották, ennek ellenére a Csou-kor végét i.e. 221-re teszik.

Míg a Nyugati Csou-korban az uralkodó teljes hatalmat élvezett, mind politikailag, mind szakrálisan, a Keleti Csou-korra fokozatosan elveszítette azt. Az addigi hűbértokok területén kisebb fejedelemségek alakultak ki, amelyek állandó háborúskodásban álltak egymással. Így a Tavaszok és Őszök korszakának végén kialakuló konfucianizmus és taoizmus aranykorként tekintett az egységes, belviszályoktól mentes Nyugati Csou-korra, illetve az azt megelőző Sang-korra is.

Csuang Ce a zűrzavaros Hadakozó fejedelemségek korában – ellentétben a konfuciánusokkal, motistákkal – nem a helyes és jó kormányzás lehetőségeit kereste, hanem a belső egyensúly megtalálását tűzte ki célul. Szerinte a bölcs - vagy tökéletes vagy igaz - ember nem avatkozik bele a külvilág dolgaiba, sőt, igyekszik hátrálni az ilyesmire való felkérést. Hiszen a világ folyása spontán és természetes, az emberek teszik mesterkéltté, zavarossá. Ezért hagyni kell a dolgokat a maguk valójában. A bölcs, tökéletes, igaz ember nem keresi az igazságokat, nem vitatkozik, nem ítélkezik. Benne marad a társadalomban, nem vonul ki belőle, mert ezzel is ítéletét fejezné ki. Nem vonzza a hírnév, hatalom vagy anyagi javak, és tisztában van az 'én' és 'mások', az 'ez' és 'az' viszonyával. A bölcs tudja, hogy a különböző vélemények kinyilvánítása, összeütköztetése nem hozza meg a belső békét. Éppen ezért felülemelkedik mindezekben, felismeri, hogy a Tao által minden dolog eggyé válik, és hogy a tízezer dolog folyamatos és spontán átalakulásban van.

Magával a könyvvel kapcsolatban tudósok már a *Song/Szung*-dinasztia (i.sz. 960-1279) kora előtt megállapították, hogy bizonyos részeit nem Csuang Csou írta. Az első hét fejezetet tekintették az ő munkájának, és ezzel a legtöbb mai tudós is egyetért. Ezt a hetet nevezik *Belső fejezeteknek*.

Hogy a fennmaradó 26-ból mennyit írt még – ha írt egyáltalán – ténylegesen Csuang Csou, arról nagyon régóta tart a vita (a 8-22. fejezeteket *Külső fejezeteknek*, a 23-33. fejezeteket pedig *Vegyes fejezeteknek* hívják).

Azt azonban általánosan elfogadottnak tekintik, hogy a középső és későbbi fejezeteket utólagosan olyan szerzők bővítették és rövidítették, akik mintegy “válaszoltak” a *Belső fejezetek* “sziporkázó éleselméjűségére”.

Mindenesetre, szerzőitől függetlenül, a *Csuang-ce* összes 33 fennmaradt fejezetét az i.e. 4. századtól i.e. 2. századig állították össze.

A *Han-dinasztia története* című mű, amit szerzői i.sz. 111-ben fejeztek be, egy 52 fejezetből álló *Csuang-ce* változatot rögzített, amiről több tudós is úgy véli, hogy az lehetett a mű eredeti formája. Még számos különböző formájú *Csuang-ce* maradt fent a *Tang-dinasztia* (i.sz. 618-907) koráig, de végül az i.sz. 300 körül *Kuo Hsziang*, filozófus és író által készített rövidebb és népszerűbb, 33 fejezetes változat lett az összes fennmaradó kiadvány forrása. 742-ben *Hszüan Cung (Tang)* császár egy rendelettel beemelte a fentebb említett három másik művel együtt a *Csuang-cét* is az úgynevezett ‘kínai klasszikusok’ közé.

Míg a *Lao-ce* verses formátumú, meglehetősen homályos, tömör és kijelentő jellegű alkotás, addig a *Csuang-ce* prózai mű, amely érvelő és kevésbé homályos. Tanmeséket és egyéb történeteket, mesebeli és történelmi alakokat, átlagos embereket egyaránt felsorakoztat. Még azok számára is élvezetes és elgondolkodtató olvasmány, akiket a taoizmus vagy a filozófia kevésbé érdekel. Emellett pedig arról sem szabad elfelejtkezni, hogy az i.sz. 4-5. században kialakuló kínai *csan* buddhizmusra a *Lao-ce* és a *Csuang-ce* egyértelműen hatást gyakorolt.

A fordításom alapja James Legge, skót sinológus 1891-es műve: *The Sacred Books of China (The Text of Taoism)*. Ez a 39. és a 40. kötete annak a monumentális, 50 részből álló, ázsiai vallásos szövegek angol fordításait tartalmazó gyűjteménynek, amely 1879 és 1910 között jelent meg *Sacred Books of the East* sorozatcímmel. A szöveg értelmezésében hatalmas segítségemre volt Burt Watson, amerikai sinológus, fordító műve: *The Complete Works of Zhuangzi*; Robert Eno 2019-es fordítása: *Zhuangzi: The Inner Chapters*; Victor H. Mair 1994-es könyve: *Wandering On the Way*; Lin Jü-tang (Lin Yutang), kínai író 1942-ben megjelent műve, amelynek alapja Herbert A. Giles 1889-es *Chuang Tzu: Taoist Philosopher and Chinese Mystic* című munkája és Fung Yu-lan kínai filozófus, történész és író 1928-as fordítása, a *Chuang-Tzu*. Magával a taoizmussal, fogalmaival, a *Csuang-cével* és *Lao-cével* kapcsolatban sokat segített a Gondolat Kiadó (Budapest, 2019) műve, a Lélekenciklopédia IV. kötete.

Belső fejezetek:

I. A háborítatlan nyugalom öröme

1. A sötét Északi-óceánban él egy hal, aminek a neve *kun** – olyan hatalmas, hogy senki nem tudja, hogy hány ezer *li*** hosszúságú. Ez a hal átváltozik egy *peng* nevű madárrá, aminek a háta akkora nagy, hogy senki nem tudja, hogy hány ezer *li* szélességű. Ha ez a madár a magasba emelkedik, kitért szárnyai felhők módjára terítik be az eget. Amikor a tenger mozgásba lendül, a madár elindul a sötét Déli-óceán felé, ami a Menny tava.

A Csi Hszie*** című könyvben - a csodák jegyzékében - ez áll: "Amikor a *peng* a Déli-óceánra költözik, a vizet szárnyaival 3000 *li* távolságra kavarja fel maga körül. Aztán egy forgószelelen felszáll 90 ezer *li* magasságra, és hat hónapon át tart az útja."

A rezdülő meleg levegő, a vágózó szél által egymásnak csapódó porszemek és apró élőlények - az ég mégis kéknek látszik. De tényleg ez a valódi színe? Vagy csak a határtalan kiterjedése miatt tűnik annak? Amikor a *peng* fentről lepillant, éppen olyan kéknek látja, mint mi alulról.

(*A '*kun*' jelentése 'halikra'. Így a könyv egy paradoxonnal indul, amelyben a legkisebb "hal" a legnagyobb. Mivel minden műben a kezdő fejezetek a legfontosabbak, ezért teljesen jogosan ennek a '*kun/peng*' történetnek nagy jelentőséget tulajdonítanak az olvasók. Bár évezredek óta folyik a vita ennek a jelentéséről, még nem igazán született egységes megállapodás.

**1 *li* körülbelül 500 méter.

***Fung Yu-lan más fordítókra hivatkozva azt írja, hogy ez nem egy könyv címe, hanem annak az embernek a neve, aki feljegyezte ezt az eseményt.)

2. Ha nem elég mély a víz, akkor nem tud fenntartani egy hajót. De öntsünk egy pohár vizet egy mélyedésbe, és egy szalmaszál csónakként fog rajta lebegni. Ám ha a poharat tesszük bele, azonnal lesüllyed, mert a víz túl sekély, a csónak pedig túl nagy. Ugyanez a helyzet a levegővel. Ha nem elég mély, akkor nem tudja fenntartani a hatalmas szárnyakat. Emiatt emelkedik fel a *peng* 90 ezer *li* magasra, hogy ott elegendő levegő legyen a szárnyai alatt. Így amikor felhág a szél hátára és vállára veszi a kék eget, akkor már semmi nincsen, ami őt akadályozná vagy feltartóztatná, ezért elindulhat délnek.

A tücsök és a kis galamb ezen jól nevettek:

-- Ha mi minden erőnket összeszedjük, akkor is csak egy szilfáig vagy szappanfáig érünk; sőt néha még azelőtt a földre pottyanunk, hogy egyáltalán odáig eljutnánk. Hát akkor mi értelme 90 ezer *li* magasra felszállni és dél felé indulni?

Aki csak a város széléig megy, annak elég, ha három étkezésre való élelmet visz magával, és hazafelé jövet éppen olyan tele lesz a hasa, mint amikor elindult. Aki száz *li*-t akar megtenni, annak két napra való őrölt rizst kell magával vinnie. Aki ezer *li*-t, annak három hónapra való ellátmányra van szüksége. Mit tud ez a két kis lény?

A kis tudás nem ér fel a nagyhoz, a rövid élet nem ér fel a hosszúhoz. Miért vélem így? Az a gomba, amelyik reggel nő ki és estére elpusztul, nem tudja, hogy mi a különbség a nappal és az éjszaka között, és egy nyári tücsök nem tudja, hogy mi a különbség a tavasz és ősz között. Ezek a rövid élettartamról szóló példák.

Csutól* állam déli részén található a Ming-ling** ([fa], amelynek egy tavasz 500 éven át is eltart és egy ősz szintén ugyanennyi ideig. A dicső ókorban pedig egy Da-csun nevű fának 8000 éven át tartott el egy tavasz és egy ősz is ugyanennyi időn keresztül. Ezek a hosszú élettartamról szóló példák. Mostanság pedig Peng Cu a hosszú életkora miatt vált híressé; de ha minden ember őhöz hasonló szeretne lenni, nem volnának-e szájalmasak?

(*Csu ókori kínai állam a Han-folyó völgye körül, a mai Hupej állam területén helyezkedett el. Bár i.e. 380 körül az akkori Kína egyik legerősebb állama lett, i.e. 278-ban nyugati szomszédja, Csin megtámadt és elfoglalta fővárosát, Jing-et. Ezzel együtt Csu a Han-folyó környéki nyugati területeit is elvesztette.

**Vannak, akik szerint ez egy teknős neve, míg Burt Watson hernyónak fordítja.)

3. Tang császár kérdéseket tett fel miniszterének, Csi-nek*. A miniszter válaszaiban az előzőekhez hasonlókat találunk:

-- A kopár és terméketlen északon terül el a sötét és határtalan óceán, a Mennyek Tava. Abban él egy *kun* nevű hal, ami több ezer *li* széles, de senki sem tudja, hogy milyen hosszú. És van egy *peng* nevű madár, aminek a háta akkora, mint a Taj hegye és a szárnyai, mint a felhők az égen. A tekergő forgószéllel fölszáll 90 ezer *li* magasságra egészen addig, míg messze elhagyva a felhős párát vállára nem veszi a kék eget, hogy aztán dél felé indulva tova repüljön, egészen az ottani óceánig.

Az ingovány oldalánál lévő fürj jót nevetett ezen:

-- Mire jó ez? Én egy nagy ugrással emelkedem a levegőbe és pár méter megtétele után újra földet érek. Aztán erőmet és irányomat változtatva röpdösök a csalitosban és a cserjésben; nekem ez a tökéletes repülés. Mire jó ez, amit ez a lény csinál?

Ez a különbség a kicsi és nagy között.

Így azok az emberek, akik elég bölcssek ahhoz, hogy betöltsenek valamilyen tisztséget, vagy akiknek a magatartása alkalmas arra, hogy egy falu gondjait magukra vegyék, vagy akiknek erényével elégedett egy uralkodó, vagy akik eredményesen tudnak kormányozni egy államot, minden bizonnyal ilyen módon tekintenek magukra, mint ez a fürj. De a szungi/songi Zsung Ce mosolyogna és nevetne rajtuk. [Ez a Zsung Ce] még akkor sem erőltetné meg magát jobban, ha az egész világ áldaná őt ezért, és még akkor sem tántorodna el attól, amit tesz, ha az egész világ elmarasztalná őt ezért. Egyértelmű számára, hogy mi a belső, lényeges és mi a külső, lényegtelen, és hogy mi a jó hírnév és mi a becstelenség. Bár a világ dolgai nem kavarták fel, volt valami, amit még nem tudott megvalósítani.

Lie Ce képes volt meglovagolni a szelet és a hűvös szellő hátán vitorlázni, és tizenöt napig vissza sem tért a földre. Bár a jó szerencse utáni keresés nem kavarta fel, és nem kellett gyalog járnia, még mindig függött valamitől**. De ha valaki képes arra, hogy felkapaszkodjon Ég és Föld (természet) igazságára, lovagoljon a hat alapvető életpára (*csi*) változásán, ezáltal vándoroljon a határtalanban, az függ-e még valamitől? Ezért mondják: "A tökéletes ember híján van az én-nek; a szellemhez méltó ember híján van az érdemnek; a bölcs-gondolkodású ember híján van a hírnévnek***."

(*Tang a Sang-dinasztia (i.e.17-16. század- i.e.1046-1045) alapítója volt. Itt kimaradt az a rész, hogy mit kérdezett Tang. A *Beishanlu* című, i.sz. 800 körül keletkezett mű szerint ez volt benne az eredeti *Csuang-ce*-ben:

"Tang ezt kérdezte Csi-től: -- Van-e határa a 'fent'-nek, a 'lent'-nek és a négy égtájnak?

A válasz így hangzott: -- A határtalanságukon túl létezik egy újabb határtalanság."

Akár benne volt ez a rész az eredeti *Csuang-ce* műben, akár nem, ezt a kérdést nem lehet megválaszolni.

**Ez a 'határtalanban való vándorlás' ténylegesen a nem-cselekvés vagy nem-erőltetve cselekvés vagy nem-valamilyen célból való cselekvés (*vuvej*) megélésének elérhetetlenül misztikusnak tűnő leírása. És úgy tűnik, hogy sem Zsung Ce, sem pedig Lie Ce még nem érte el a Tao legmagasabb kiteljesedését.

***Míg Lao Ce csupán egyetlen szót használ a Tao-t megvalósító emberre - 'bölcsh' -, addig Csuang Ce, amint olvashatjuk több kifejezést is.)

4. Jao így szólt, midőn le akart mondani trónjáról Hszü Ju* javára:

-- Amikor a nap és a hold felkel, de a fáklyákat még nem oltották el, látszik-e továbbra is jól ez utóbbiak fénye? Amikor az idényjellegű esők megérkeznek, de mi továbbra is öntözzük a földet, nem megy-e veszendőbe fáradozásunk? Mester, foglald el a helyed a trónon, és akkor az Égalatti kormányzása rendben lesz**. Bár jelenleg én vagyok az uralkodó, mégis úgy tekintek magamra, mint alkalmatlanra. Kérlek, hadd adjam át neked a birodalmat!

-- Uram, most te kormányzod az Égalattit - válaszolta Hszü Ju -, és minden rendben van vele. Ha én, ebben a helyzetben elfoglalnám a helyed, vajon nem a név miatt tennék-e így? De a név csak a valóság vendége; – a vendég szerepét kellene játszanom? A varrómadár az erdő mélyén építi fészket, de csak egy ágat használ hozzá; a vakond a Ho-ból*** iszik, de csupán annyit, amennyi megtölti a gyomrát. Maradj te az uralkodó, uram, nekem nincs dolgom a trónnal. Ha a szakács rosszul készíti elő az áldozati szertartást, az elhunyt ős képviselője és az imádkozó akkor sem hagyja ott a poharát és nem áll a helyére****.

(*Tang Jao vagy Fang-hszün bölcsességéről, szerénységéről híres, nagy tiszteletben tartott ókori király volt, aki a legendák szerint száz éven át uralkodott i.e. 2333-2234-ig. Hszü Ju pedig a tanácsadója.

**Az "Égalatti" kifejezés arra az ókori kínai felfogásra utal, mely szerint a király - vagy császár - az egész világnak, vagyis minden dolognak, ami az 'Ég alatt van' a korlátlan ura.

***Mások ezt hódnak fordítják. A Ho vagy He a Sárga-folyó kínai neve.

****A Nyugati Csou-kor idején (i.e. 1045-771) az őskultusz központi eleme volt az áldozati szertartás, ezen belül is az ősök szellemének megvendégelése. Amikor az áldozati étel és ital elkészült, az imádkozó elindította a szertartást, amely alatt jobbra a fiúunoka képviselte az elhunyt őst.)

5. Csien Vu így szólt Lien Su-hoz:

-- Beszélgettem Csie-jü-vel, és bár a szavai nagyon szépek voltak, lényegében nem tudtam velük mit kezdeni; ahogy elhangzottak, már el is szálltak. Engem megrémített, amit mondott, mert olyan volt, mint a Tejút*, aminek nem látni se az elejét, se a végét. Szavai összefüggéstelenül követték egymást, és mindegyik ellentmondott a józan észnek.

-- Miféleképpen beszélt? – kérdezte Lien Su.

-- Azt mondta, hogy messze a Ku Je hegyen él egy szellemhez méltó ember, akinek a bőre olyan sima, mint a jég és olyan fehér, mint a hó; viselkedése elegáns és kifinomult, mint egy szűznek. Ez az ember nem eszik semmilyen gabonát, csak szelet lélegez és harmatot iszik; felkapaszkodik a felhőkre és repülő sárkányon lovagolva kóborol a négy tengeren túlra. Szellemének összpontosításával lényeket ment meg betegségtől és pestistől, és minden évben biztosítja a gazdag szüretet. Ezek voltak azok a szavak, amelyek vadnak és zavarosnak tűntek nekem, és nem hittem el.

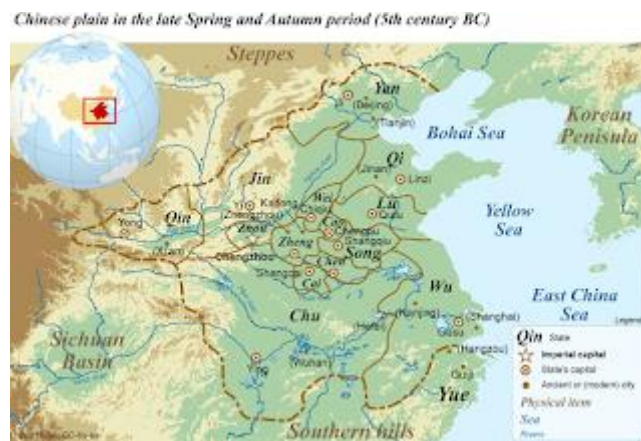
-- Tehát erről van szó – mondta Lien Su – A vak nem látja a gyönyörű mintákat és a finom formákat, a süket nem hallja a csengők és a dobok hangját. De csak testi értelemben véve beszélhetünk vakságról és süketségről? Létezik hasonló hiányosság a megértésben is; erre a saját szavaid szolgálnak példával. Ez a hegyen élő, ilyen erénnyel (*de*) rendelkező ember képes a tízezer dolgot karjaiba fogni és eggyé gyúrni. Ebben a káoszban, ami a világban van, minden lény a kiutat keresi, de ő miért fárasztaná magát az Égalatti ügyeivel? Semmi nem árthat az ilyen embernek; nem fulladna meg az égig érő legnagyobb áradásban, és nem érezné a fémet és követ megolvasztó, földet és hegyet megperzselő legnagyobb hőség forrását sem. Testének porából és hulladékból egy Jao-t vagy egy Sun-t** lehetne gyúrni; – minek is bajlódna apróságokkal***?

(*Szó szerint 'a Ho és a Han' – ez a kifejezést a 'Tejút'-ra használták. Ahogy az 1/4. rész lábjegyzetében írtam, a Ho/He a Sárga-folyót jelenti, a Han pedig a Jangce bal oldali, hatalmas mellékfolyója, amely Vuhannál torkollik bele a Jangcéba.

**Ti Sun a legendás király, Jao utódja volt, akit szintén nagy tisztelet övezett, és akiről úgy tartják, hogy i.e. 2233-tól 2184-ig uralkodott.

***Itt megint egy misztikus leírást kapunk a 'szellemhez méltó ember'-ről, aki a legmagasabb szinten valósította meg a Tao-t. A könyv későbbi fejezeteiben olyan hétköznapi emberekről olvashatunk, akik a mindennapokban képesek megélni a Tao-val való harmóniájukat. Az itt használt "erény" szó nem a szokásos értelemben vett etikus viselkedést jelenti, hanem a Tao megnyilvánulását az egyénben.)

6. Élt egy ember Szung/Song államban, aki szertartásokhoz való fejedőkkel kereskedett. Egy napon elvitte portékáit Jüe*-be. Itt azonban az emberek rövidre vágatják a hajukat és tetováltatják a testüket, ezért nem tudtak az ilyen sapkákkal mit kezdeni. Jao tökéletesen kormányozta és irányította királyságát. De miután meglátogatta a Négy Tökéleteset** a távoli Ku Je hegyen, és visszatért a Fen vízétől délre*** fekvő fővárosába, kábulatba esett és megfélemezett királyságáról****.

(*Jüe Kína egyik ókori állama, az ország délkeleti, tengerparti részén, a mai Csöcsiang, Sanghaj és Csiangszu területén terült el. Többször hadakozott északi szomszédjával, Vu-val, amelyet végül i.e.473-ban legyőzött és magába olvasztott.

**Ezek közül az egyik, feltehetőleg az 1. 4. részben szereplő Hszü Jü. A másik három 'Tökéletes' Nie Csüe, Vang Ji és Pi Ji, akik időnként feltűnnek a műben.

***Fen a Sárga-folyó egyik legnagyobb gyűjtőfolyója a mai Sanhszi tartományban. Kutatók szerint ebben a tartományban, a mai Linfen helyén építette fel fővárosát Jao császár.

****Kuo Hsziang kommentárja szerint ahogyan Jüe polgárainak nem volt szüksége szertartási kalapokra, úgy nem volt szüksége Jao-nak a királyságára. Ezért feledkezett meg róla, annak ellenére, hogy továbbra is uralkodott, de elméjét semmi sem zavarta fel.)

7. Huj Ce így szólt Csuang Ce-hez:

-- Vej királya adott nekem néhány szem tökmagot, amiket elültettem*. A beérett termés öt véka méretűre nőtt. Először vizet tároltam benne, de túl nehéz volt, nem tudtam egymagam megemelni. Felvágtam, hogy ivócsészéket készítek belőle, de túl szélesek és ingatagok voltak, így kifolyt belőlük minden. Hiába ilyen nagyok ezek a tökök, ha nem lehet őket használni semmire sem! Ezért hát darabokra törtem őket.

-- Uram - mondta Csuang Ce -, ostoba módon jártál el ezzel kapcsolatban. Volt egy ember Szung/Song államban, aki kiváló kézápoló balzsamot tudott készíteni. És mivel a családja generációkon át selyemszálak mosásából élt, ez a krém megakadályozta azt, hogy kezük kicserepesedjen. Egy napon eljutott ez a hír egy idegenhez, aki felajánlotta, hogy megvásárolja tőlük a készítmény receptjét száz aranyért. Az ember összegyűjtötte családját, és így szólt hozzájuk: "Nemzedékek óta selyemszálak mosásából élünk, és csak nagyon kevés aranyat kerestünk vele. És most néhány perc leforgása alatt száz aranyhoz juthatunk; – adjuk el hát ennek az idegennek!" Az idegen ilyenformán megszerezte a receptet, és elment, hogy meggyőzze a kézkrem hasznosságáról Vu** királyát, aki éppen akkor háborúban állt Jüe-vel. A király cserébe rábízta hadiflottája irányítását az idegenre, aki a téli ütközetben hatalmas győzelmet aratott. Így az idegen jutalmul egy Jüe-től elfoglalt területrészt kapott***. Mindkét esetben ugyanarról a kézvédő balzsamról volt szó. De az egyikben a balzsam birtokosát kitértették, míg a másikban csak arra volt elég, hogy tulajdonosai képesek legyenek megélni a mosásból. Mindez annak volt köszönhető, hogy kétféle módon használták fel a balzsam elkészítésének tudományát. Ahelyett, hogy azon aggódsz uram, hogy ezek a méretesre nőtt terményeid tárolásra alkalmatlanok, készíthetnél bárkát belőlük, és a folyókon, tavakon hajózhathatnál velük. Úgy tűnik, uram, a fejedben szederbokor van [ész helyett].

Huj Ce ekként felelt Csuang Ce-nek:

-- Van egy hatalmas *Ailantus***** nevű fám. Bár a törzse széles, de túl bütykös és egyenetlen, így az ácsok számára használhatatlan; ugyanígy a kisebb ágai is csomósak és görbék. Hiába áll út mentén, az építészek fel sem figyelnek rá. Uram, a[z előbbi] szavaid éppen ilyen nagyok és haszontalanok, ezért mindenki visszautasítaná.

-- Lehetséges volna, uram, hogy te még sosem láttál vadmacskát vagy menyétet? - kérdezte Csuang Ce - Teljesen a földhöz lapulva vár zsákmányára; hol kelet, hol nyugat felé ugrik, nem kerül el azt, ami magas vagy ami alacsony, és mégis csapdába kerül vagy hálóban végzi. Ugyanakkor ott van a jak, ami olyan nagy, mint egy felhő az égen. Ám mérete ellenére sem tud egeret fogni. Uram, van egy hatalmas fád és azon bosszankodsz, hogy nem tudod mire használni; – miért nem ülteted az Egyáltalán-Semmi falu mellé vagy a Tágas-és-Határtalan mezőre? Ott kóborolhatnál mellette a nem-cselekvésben (*vuvej*) vagy a háborítatlan nyugalom örömeiben alhatnál alatta. Sem balta, sem fejsze nem rövidítené meg létezését; semmi nem okozna benne kárt. Mivel nincsen semmiféle haszna, miféle szomorúság vagy fájdalom keletkezne miatta?

(*Huj Ce (vagy Huj Si) Vej állam uralkodójának, a Lijang-i Huj királynak (i.e. 400 – 319) főminisztere, egyben Csuang Ce barátja volt és meglehetősen különc gondolkodó. Vej államot a fővárosa után Lijang/Luoyang-nak is nevezték. Vej egyike volt annak a három királyságnak, ami a hatalmas Jin/Csin állam darabokra hullása után i.e. 403 körül keletkezett. Jókora része a mai Henan/Honan tartományban terült el.

**Ókori állam, Jüe-től északra, a mai Csiangszu tartományt foglalta magába, és a Jangce-folyó alsó szakaszán terült el. A két állam, Vu és Jüe i.e. 510-től 473-ig folyamatos harcban állt egymással. A több évtizedes konfliktus végén i.e. 473-ban Jüe legyőzte és bekebelezte Vu-t.

***A kézvédő balzsam Vu csapatainak előnyére vált a téli ütközetben.

****Az *Ailanthus glandulosa* v. *Alianthus altissima* – magyarul mirigyes bálványfa - Észak-Kínában őshonos és 20-25 méter magasra is megnő. Kínaiul 'rossz szagú fá'-nak hívják leveleinek illata miatt)

II. A dolgok egyenlőségéről

1. Nan-Kuo Ce Csi előrehajolva ült zsámolyán. Az égre nézve finoman lélegzett, úgy tűnt, hogy önkívületi állapotban van, elvesztve minden kapcsolatát a külvilággal. Mellette állt [tanítványa], Jen Cseng Ce Ju, aki így szólt:

-- Mi ez? Hogyan tudod úgy formálni a testet, hogy olyanná váljon, mint egy elszáradt fa, és az elmét, hogy olyanná váljon, mint a kiégett salak? Sosem láttalak még ilyennek, mint amilyen most vagy.

-- Jó, hogy feltetted ezt a kérdést, Jen – felelte Ce Csi –, most valóban elvesztettem önmagam*; de hogyan magyarázhatnám el, hogy megértsd? Bizonyára már hallottad az ember zenéjét, de nem hallottad a Földét. Vagy ha már hallottad a Föld zenéjét, még nem hallottad az Ég zenéjét.

-- Nagyon kérlek, fejtsd ki ezt bővebben! – kérte Ce Ju.

A válasz ekként hangzott:

-- A Nagy Tömeg (természet/univerzum) életpárját (*csi*) szélnek nevezik. Ha nyugalomban van, nem történik semmi; de amikor viharként nekiindul, akkor a hegyek és völgyek megszámlálhatatlan nyílása visszhangozza hangját; – bizonyára felfigyeltél már erre. Nézd meg a hegyek ormán álló erdőt, amelynek száz arasznyi területű, hatalmas fáinak vannak; e fák hasadécai és odvai olyanok, mint az orrlukak vagy a száj vagy a fül nyílásai; van köztük négyszögletes, van köztük kerek, mint egy csésze vagy egy mozsár; vagy horpadások, amik olyanok, mint egy nedves lábnyom vagy mint egy nagy pocsolya. Amikor a szél feltámad, olyan hangot adnak, mint a háborgó víz, a süvítő nyíl, ordítás, lihegés, sívítás, rekedt vagy mély üvöltés, gyászos sírás és füttyülés. Az első hangok magasan szólnak, az őket követők mélyebbek. A gyengéd szélnek enyhe a visszhangja; a könnyörtelen szélnek hatalmas. És amikor a vad szélroham elmúlik, minden nyílás üres [és csendes]; – bizonyára láttad már, hogy utána a levelek remegnek és reszketnek.

-- Tehát akkor a Föld zenéje az, amelyet ezek a nyílások adnak – összegezte Ce Ju –; és az emberé a sípokból és fuvolákból ered. Engedd meg, kérlek, hogy az Ég hangjairól kérdezzek.

-- Amikor a szél fúj, a nyílások sokaságából származó hangok különbözőek, mivel a nyílások mérete különböző. Amikor a szél eláll, akkor megszűnnek a hangok is. Tehát, ha ezek a dolgok önmagukból [a szélből és a nyílások méreteiből] keletkeznek – mi szükség volna bármi más, őket hajtó egyéb tényezőre**?

(*”Elvesztette önmagát” – azaz meditált. Csuang Ce ezt a gyakorlatot többek között, a 'szív-elme (*xin* - *hszin*) böjtje' kifejezéssel illeti, amely arra irányul, hogy a meditáció során 'elveszítve önmagát' (gondolatait, érzéseit és mindent, ami a hagyományos emberi gondolkodásmódhoz kötheti) egyesüljön a Tao-val. Az ókori kínai felfogás szerint a szív nem csupán az érzelmek központja, hanem az érzékelésé, felfogásé és racionális gondolkodásé is, ezért némely fordító 'szív böjtje'-ként, mások pedig 'elme böjtje'-ként fordítják ezt a kifejezést. A későbbi fejezetekben megjelenik a 'megfeledkezve ülés' - *zuowang* vagy *co-vang* - kifejezés is, amely a kanonizált kínai szövegek közül ebben a műben tűnik fel legelőször.

**A klasszikus kínai szövegekben és a hagyományban az 'Ég' (*tian*) vagy 'Ég és Föld' (*tiandi*) kifejezés a 'természetet' jelenti. Tehát az 'Ég zenéje' a természet zenéje is egyben. Az ember zenéje, a Föld zenéje és az Ég zenéje egyben adja a természetet, amely teljesen magától, őket hajtó külső tényező nélkül működik.)

2. A nagy tudás mindent átfogó és határtalan; a kis tudás elfogult és korlátozott. A kiváló beszéd tiszta és világos; a jelentéktelen beszéd jobbára locsogás. Amikor alszunk, a lelkünk elkóborol*; amikor felébredünk, testünk sűrög-forog. Másokkal való kapcsolataink konfliktusokhoz vezetnek, és elménket minden áldott nap küzdelemre használjuk. Határozatlanok, képmutatóak, zárkóztak leszünk. Az apró félelmek nyugtalanságot és szorongást szülnek, a nagy félelmek lesújtanak és megsemmisítenek.

Vannak, akik olyan hirtelen és gyorsan fejezik ki véleményüket, akár egy íjból kilőtt nyílvesszőt, mintha az ő feladatuk volna megítélni azt, hogy mi a helyes és mi a helytelen. Mások úgy ragaszkodnak álláspontjukhoz, mint egy eskühöz vagy szerződéshez, elszánva a győzelemre. Némelyek őszi vagy téli hervadásban hanyatlanak napról napra. Vannak olyanok is, akik úgy belemerülnek [érzéki] dolgaikba, hogy nem lehet velük semmit sem kezdeni. Megint mások kimerültek és olyan zárkóztak, mint egy lepecsételt boríték, ami idős korukat jelzi. Elméjük közel van a halálhoz, nem lehet visszahozni életerejüket.

Öröm és harag, szomorúság és élvezet, aggodalom és megbánás, megbízhatatlanság és állhatatosság, szenvedély és közöny, türelmetlenség és lomhaság – ezek az érzések olyanok, mint egy üres csőből kiáramló zene vagy meleg nedvességből kisarjadzó gombák. Sorra jönnek elő, éjjel-nappal váltják egymást bennünk, és senki nem tudja, hogy honnan hajtanak ki. Elég! Elég! Gondoljuk át ezt minél hamarabb, és akkor rájövünk, hogy honnan keletkeznek.

Ha nem volnának 'mások', akkor nem volnék 'én'; ha nem volnék 'én', akkor nem volna semmi, ami érzékelne 'mások'-at; – ez közel jár az igazsághoz, de nem tudjuk, hogy mi teszi azzá. Ezzel kapcsolatban úgy tűnik, mintha volna egy valódi kormányzó, de nem találjuk egyértelmű jelét [jelenlétének és tevékenységének]. Bár joggal feltételezhetjük, hogy ez a valaki képes cselekedni, de nem látjuk az alakját. Vannak tulajdonságai, de nincs alakja.

Adott a testem a száz csontjával, a kilenc nyílásával és hat zsigeri szervével, mindegyik a megfelelő helyen. Melyik része az, amelyik leginkább én vagyok? Mindet egyformán szeretem? Vagy egyiket jobban, mint a többit? Tételezzük fel, hogy egyenlőnek tekintem őket, de akkor nem olyasmi ez, mintha a szolgálóim lennének? Ha ez így van, akkor egyik sem alkalmas arra, hogy irányítsa a másikat? Vagy felváltva, egyszer irányítják egymást, egyszer szolgálnak? Ha nem, akkor van közöttük egy valódi irányító? Akár sikerül beazonosítani [ennek az irányítónak] a valódi tulajdonságait, akár nem, az az ő valódiságára nézve semmilyen befolyással nem bír.

Onnantól kezdve, hogy megkaptuk a teljes testi formánkat, ragaszkodunk hozzá, amíg el nem érkezik a vég. Konfliktusokkal vagy beletörődéssel teli utunkat megállás nélkül száguldjuk végig – ez nem szomorú? Folyamatosan küszködünk egész életünkön át anélkül, hogy látnánk valódi eredményét, és tönkremegyünk, elhasználódunk a munkában anélkül, hogy tudnánk, mire jó ez az egész – hát nem siralmas?

Lehet ugyan azt mondani, hogy 'de legalább nem vagyunk halottak', ugyanakkor milyen előnye van ennek? Amikor a test lebomlik, a szív-elme vele együtt ugyanígy – nem ez a legsiralmasabb

tény az összes közül? Az ember élete valóban ilyen kilátástalan volna? Csak én vagyok egyedül, aki ennyire összezavarodott? Mások nem így látják?

(*Az ókori Kínában olyan felfogás is létezett a lélekről, hogy nem csupán a halál bekövetkeztével hagyja el a testet, hanem álom vagy betegség során, sőt, akár még ijedtség következtében is.)

3. Ha mindenki azt a szív-elmét (*hszin*) követné, ami számára eredetileg megadatott*, és azt fogadná el tanítójául, akkor melyik ember maradna tanító nélkül? Ilyen módon nem csupán azoknak lenne tanítója, akik értelmesek és az összefüggéseket átlátva képesek döntést hozni, hanem azoknak is, akik bolondok és meggondolatlanok.

De ha valaki eltávolodva ettől a szív-elmétől azt állítja, hogy létezik 'helyes' vagy 'helytelen', az olyan, mintha azt mondanám, 'Ma indulok el Jüe-be és tegnap érkeztem meg'**. Vagyis kijelenteném egy nem létezőről, hogy létezik. Még a Nagy Jü sem képes arra, hogy létezővé tegyen egy nem létezőt, hát akkor én hogyan csinálhatnék ilyet***?

Mert a beszéd nem csupán a levegő rezdülése, a beszéd arra való, hogy közöljenek általa valamit. Ugyanakkor az, amit közölnek, nem feltétlenül megalapozott. Ebben az esetben elhangzott-e ténylegesen beszéd vagy sem? Úgy vélné az ember, hogy a szavak különböznek egy madárfióka csicsergésétől, de csakugyan van-e köztük különbség? Hogyan válhat a Tao olyan zavarossá, hogy létezik benne 'igaz' és 'hamis'? Hogyan válhat a beszéd olyan zavarossá, hogy létezik vele kapcsolatban 'helyes' és 'helytelen'?

Lehet, hogy a Tao eltávozott, és nincs többé jelen? Lehet, hogy a beszéd jelen van, de nem megfelelő?

A Tao a részrehajlás által válik zavarossá, a beszéd pedig az ékesszólás által válik zavarossá. Ezért vitatkoznak egymással a konfuciózusok és a motisták****. Az egyik oldal azt állítja, amit a másik oldal tagad, és fordítva. Ha valaki szeretné állítani azt, amit a másik tagad és tagadni azt, amit a másik állít, akkor erre nincsen jobb módszer, mint a világosság alkalmazása.

Más dolgokhoz viszonyítva minden dolog 'az', és önmagához viszonyítva minden dolog 'ez'. Ezért, ha valamit 'abból' a szempontból próbálnék szemügyre venni, akkor azt nem láthatom, de megérthetem 'ebből' a szempontból. Éppen ezért mondjuk, hogy 'ebből a nézetből' származik 'az'; és hogy 'annak a nézetnek' következménye 'ez'. Ez az az elmélet, mely szerint 'az' és 'ez' egymást hozzák létre.

Ugyanakkor egyértelmű, hogy ahol van élet, ott halál is van, ahol van halál, ott élet is van. Amikor egy dolgot elfogadunk, akkor egy másikat elfogadhatatlannak tartunk. Amikor egy dolgot elfogadhatatlannak tartunk, akkor egy másikat elfogadunk. Amikor valamit állítunk, akkor egy másik dolgot tagadunk, amikor valamit tagadunk, akkor egy másik dolgot

elfogadunk. Éppen ezért a bölcs nem ezt az utat választja, hanem az Ég fényében vizsgálja a nézeteket, elfogadva 'ezt' annak, ami.

'Ez a nézet' ugyanaz, mint 'az', és 'az a nézet' ugyanaz, mint 'ez'. De 'az a nézet' magában foglalja a "helyes'-t és 'helytelen'-t; és 'ez a nézet' szintén magában foglalja a 'helyes'-t és a 'helytelen'-t. Tehát valójában létezik-e két külön nézet, 'ez' és 'az' vagy nem létezik? Ahol 'ez' és 'az' megszűnnek ellentétek lenni, ott van a Tao középpontja. Amikor megtaláljuk ezt a középpontot a kör közepén, akkor képesek leszünk válaszolni a dolgok vég nélküli átalakulására. Az állítások átalakulása vég nélküli és a tagadások átalakulása szintén vég nélküli. Ezért mondom, hogy [ezek válaszolására] nincsen jobb, mint a világosság.

(*A *hszin (xín)*, azaz a szív-elme művelése a konfuciánusok szerint elengedhetetlen, ezzel ellentétben a taoista nézet, különösen a *Csuang-ce* úgy véli, hogy a társadalom bármilyen jellegű befolyásoló hatása csak konfliktust okoz, és káros az ember eredeti, veleszületett természetére (*hszing - xing*).

**Az I. fejezet 7. részében először feltűnő filozófus, Huj Ce egyik mondása, amely az átgondolatlan, megalapozatlan véleménynyilvánítás abszurditását fejezi ki.

***Nagy Jü vagy Ta-jü az ókori legendás uralkodó, Ti Sun utódja volt. A Sárga-folyó völgyének szabályozásával jelentős sikereket ért el az árvizek elleni védekezésben. Úgy tartják, emiatt választotta Ti Sun saját fia helyett Jü-t utódjául.

****Mo Ti vagy Mo Ce – latinosan: Miciusz, i.e. 5. század vége - i.e. 4. század eleje - kínai filozófus volt. Az általa alapított filozófiai irányzatot, a motizmust elsősorban a konfuciánusok, élükön Meng Ce, támadták nagyon vehemensen. Közösségeik feltehetőleg már a Csin-dinasztia idejére (i.e. 221-206) teljesen beleolvadtak a többi filozófiai hagyományba. Ugyanakkor a motista eszmék még több száz éven át fennmaradtak, és nem csupán a kínai gondolkodókra hatottak, hanem a politikai filozófia és a Csin-és a Han-dinasztia (i.e. 206-i.sz. 220) politikai döntéseinek formálásában is segítettek.)

4. Amikor azt akarom megértetni, hogy egy ujj nem-ujj, akkor jobb, ha azt magyarázom el, hogy mi a nem-ujj, nem pedig azt, hogy mi az ujj. Amikor azt akarom megértetni, hogy egy ló nem-ló, akkor jobb, ha azt magyarázom el, hogy mi a nem-ló, nem pedig azt, hogy mi a ló*. Az Ég és Föld olyanok, mint egy ujj; a tízezer dolog olyan, mint egy ló.

Az állításaim az állításaimon alapulnak. A tagadásaim a tagadásaimon. Egy ösvény azáltal jön létre, hogy lépkednek rajta; a dolgok olyanok, mert azt mondjuk rájuk, hogy olyanok. Miért olyanok? Azért, mert olyannak mondjuk őket. Miért nem olyanok? Azért, mert nem olyannak mondjuk őket. Minden dolog rendelkezik azzal, amiről azt mondhatjuk, hogy olyan; minden dolog rendelkezik azzal, amit állítunk róla. Nem létezik semmi sem, ami ne lenne olyan; nem létezik semmi sem, amiről ne lehetne valamit állítani.

Éppen ezért, legyen szó egy gabona száráról vagy egy hatalmas oszlopról, egy undorító leprásról vagy egy olyan szépségről, mint Hsi Si**, nagy dolgokról és közönségekről, nevetségesekről és furcsákról; – a Tao által mind egyggyé válnak.

Amikor szétválasztunk egy dolgot, akkor létrehozunk másokat, és azáltal, hogy létrehozunk másokat, elpusztítjuk azt az egyet. De minden dolog, létrehozásától és elpusztításától függetlenül újra egyggyé válik, és csak a messze-látó ember tudja, hogy hogyan fogja őket egybe:

Nem használja az egyéni [megkülönböztető] nézeteit, hanem a közös vonásokban időzik. A közös vonásokban való időzés már használható; ami használható, az a járható; ami járható, az a sikeres. A sikerrel pedig mindent elér, és anélkül, hogy tudná, hogy hogyan csinálja, megvalósítja azt, amit Tao-nak neveznek.

Ha valaki azzal fárasztja agyát, hogy megpróbálja egyesíteni a dolgokat ahelyett, hogy felismerné azt a tényt, hogy már amúgy is minden [dolog és nézet] egy és ugyanaz, akkor úgy viselkedik, mint amire azt mondják 'reggel hármát'. Mit jelent ez a kifejezés?

Élt egyszer egy ember, aki majomtartással foglalkozott. Ez az ember diófélékkel etette állatait, akiknek ezt mondta:

-- Reggel adok nektek három [mérőnyi mennyiséget] és este négyet.

A majmok erre dühösek lettek.

-- Rendben - szólt a gazda, hogy megbékítse őket - Akkor reggel adok négyet és este hármát.

Ezzel már minden majom megelégedett.

A szavak és a valóság között semmiféle ellentmondás nem volt, mégis az első közlés felbőszítette az élőlényeket, a második megörvendeztette őket.

Ezért a bölcs ember összhangba hozza az állításokat és tagadásokat, és az Ég kiegyenlítőjére*** helyezi őket. Ezt hívják "dupla úton való járásnak".

(*Ez utalás Gongszun Long kínai filozófus (i.e. 325-250) nézeteire. Munkája, a *Gongszun Long-ce* ('Gongszun Long mester') egyike annak a kizárólag logikával foglalkozó ókori kínai műnek, amely legalább részben fennmaradt. A feltehetőleg 14 eredeti fejezetből csak hatot ismerünk. Ezek egyike 'A fehér ló párbeszéd', a másik a 'Dolgokra való mutatóról'. Ha a teljes mű fennmaradt volna, könnyebben értelmezhetnénk az itteni szöveget. A *Csuang-ce* 17. és 33. fejezetében még lesz szó Gongszun Long-ról.

**Az ókori Kína híres Négy szépségének egyike volt, akit Jüe királya ajándékozott oda ellenségének, Vu királyának. Ez utóbbi a nő kedvességétől és szépségétől elvarázsolva nem törődött birodalmával, csak vele. Majd pedig amikor i.e. 473-ban Jüe királyának csapatai legyőzték a Vu sereget, Vu királya belátva azt, hogy mekkora hibát követett el, öngyilkos lett.

***Szó szerint, 'Égi-Öntőforma' vagy 'Öntőforma'.)

5. A régmúlt időkben élt emberek tudása elérte a legvégső pontot. Mi volt ez a legvégső pont? Felismerték, hogy először nem volt semmi. Ez a legvégső pont, amit elértek, a lehető legtöbb, amihez nem lehet semmit sem hozzátenni. A következő szinten úgy vélték, hogy vannak dolgok, de nem tettek köztük különbséget az emberek. A harmadik szinten úgy vélték, hogy vannak ugyan különbségek a dolgok között, de rájuk vonatkozóan nem állították "ezt" vagy nem tagadták "azt".

Az állítások és tagadások megjelenése miatt sérült meg a Tao elve. És mivel a Tao elve megsérült, a részrehajlás tökéletessé vált. De valóban létezik-e tökéletesség és sérülés? Vagy nem létezik? Olyankor létezik tökéletesség és sérülés, amikor Csao játszik lantján. És olyankor nem létezik tökéletesség és sérülés, amikor Csao nem játszik lantján*.

Csao Ven lanton játszott, Si Kuang zenész mester a botjával ütötte a ritmust és Huj Ce [nézeteit magyarázva] nekidőlt egy napernyőfának. Ez a három mester majdnem tökélyre vitte saját művészetét, és élete végéig gyakorolta azt. Ugyanakkor mindegyik hitte, hogy ebben, amit kedvelnek, különböznek másoktól, és szerették volna mások számára is világossá tenni. De bármennyire próbálták, mások számára ez nem lett világos. Ezért Huj Ce 'a kemény'-ről és 'a fehér'-ről szóló zavaros vitával fejezte be életét**. Csao Ven fia pedig ugyanúgy folytatta apja művészetét anélkül, hogy élete végéig elérte volna a tökéletességet. Ha ezt, amit elértek, tökéletességnek lehet nevezni, akkor én szintén megvalósítottam a tökéletességet. De ha ezt nem lehet tökéletességnek nevezni, akkor sem én, sem más nem valósította meg a tökéletességet.

Éppen ezért a bölcs arra törekszik, hogy megszabaduljon a zűrzavar és bizonytalanság ragyogásától. Nem használja az egyéni nézeteit, helyette a közös vonásokban időzik - ezt hívjuk úgy, hogy a világosság [helyes] használata.

(*Burt Watson ezt a két mondatot a következőképpen magyarázza: Csao Ven híres lantművész volt, akinek legjobb játéka (azaz az ő tökéletessége) is messze állt az ideális zenétől. Így az ő legjobb játéka (tökéletesség) egyben a sérülését is jelentette az ideális zenének. Ezért amikor Csao Ven nem játszott lantján, akkor nem létezett sem tökéletesség, sem pedig sérülés. Kuo Hsziang kommentárja szerint egy dallam előadása során nem lehet az összes hangot egyszerre lejátszani, csak egy részét. Ezért amikor Csao Ven zenélt, akkor sérülést okozott a tökéletességben. De ha nem zenélt, akkor nem volt sem tökéletesség, sem pedig sérülés.

**Csuang Ce az előző, 4. részben már utalt Gongszun Long, kínai filozófus *Gongszun Long-ce* című művének két fejezetére. Itt a harmadikat hozza fel negatív példaként, amelynek a címe a 'Keményről és fehérről'.)

6. De most tennék egy kijelentést – ámbár nem tudom, hogy ez vajon egy csoportba tartozik-e azzal, amiket mások állítanak vagy sem. De akár egy csoportba tartozik, akár nem, akkor is beleilleszthető valamilyen egyéb csoportba. Így ebből a szempontból nézve nem különbözik a mások állításaitól. Hadd próbáljam ezt elmagyarázni.

Ha van egy kezdet, akkor kellett, hogy legyen egy nem-kezdet. És kellett, hogy legyen egy olyan nem-kezdet is, ami a nem-kezdetet előzte meg.

Ha van lévő, akkor kellett, hogy legyen nem-lévő. És kellett, hogy legyen egy időszak, amikor még a nem-lévő sem létezett. Aztán hirtelen létezett a nem-lévő. De akkor vajon melyik volt a lévő (*you/ju*) és melyik volt a nem-lévő (*wu/vu*)*? Bár most mondtam valamit, de nem tudom, hogy ezeknek a szavaknak, amiket mondtam, van-e valami értelmük vagy sem.

Az Ég alatt nincs nagyobb, mint egy őszi tollpihe hegye, míg a Taj-hegy kicsi. Senki sem hosszabb életű, mint az a gyerek, aki csecsemőkorában hal meg, míg Peng Cu rövid ideig élt. Az Ég és a Föld velem együtt keletkezett, így a tízezer dolog és én egyek vagyunk**.

Mivel minden dolog egy, hogyan lehetne róla bármit is beszélni? De mert kimondtam, hogy 'minden dolog egy', hogyan ne lehetne róla bármit is beszélni? Egy meg a beszéd, az kettő; kettő meg az eredeti egy, az három. Ha tovább folytatnánk [az ilyen jellegű összeadást], még a legjobb matematikus sem tudná, hogy hol lesz a vége, és hát még egy átlagos ember! Éppen ezért, ha a nem-lévőtől a lévőbe való eljárás folyamatában háromig számolva jutottunk el, akkor meddig jutnánk a lévőből a lévőig való eljárás folyamatában? Mondjunk le erről az eljárásról, és hagyjuk a dolgokat megtörténni***.

(*Csuang Ce Lao Cé-vel ellentétben nem úgy véli, hogy a nem-lévő (*wu/vu*) és a lévő (*you/ju*) egymással szembenálló fogalmak, hanem úgy, hogy a kettő együtt mozgatja az átalakulást és változást, mert egymást váltva szüntelen folyamatot alkotnak.

**Ezt a három paradoxont tartalmazó mondatot Huj Ce-nek tulajdonítják. Peng Cu-ról – azaz 'Peng pátriárkáról' - már az 1. fejezet 2. részében is említést tesz a könyv. Peng Cu legendásan hosszú életéről rengeteg taoista tanmese szól. Állítólag a Sang-dinasztia vége felé (kb. i.e. 1100 körül) már több, mint 767 éves volt, ennek ellenére változatlan életerőnek örvendett. Hosszú élete során 49 feleségét és 54 fiát vesztette el.

***Azaz, "Ha távol tartjuk magunkat ettől az eljárástól, nem lesznek állítások és tagadások (nem lesznek ellentétek)" idézi James Legge a zárómondat értelmezésénél az i.sz. 7. században élt egyik legjelentősebb kommentátort, Cseng Hszüan-jing-et.)

7. Régen a Tao nem volt megosztott. Régen a beszéd nem volt állandó. De létrejöttek a nézetek, létrejött az "ez", és ezáltal pedig a határvonalak. Hadd magyarázzam el, mit értek határvonal alatt.

Létezik a bal és a jobb; léteznek viták és mérlegelések; felosztások és megkülönböztetések; versengések és viszályok. Ez a [nézeteket elválasztó] határvonal nyolc típusa.

A bölcs elfogadja azt, ami a hat birodalmon kívül van, de nem értekezik arról*. A bölcs értekezik arról, ami a hat birodalmon belül található, de nem ítélkezik fölötte. A Csun-csiu-ban**, ami az előző királyok történelmét írja le, a bölcsek ítélkeztek, de nem folytattak vitát. Mert amikor elemzünk valamit, akkor mindig van olyan, amit nem elemzünk. Amikor vitázunk valamiről, akkor mindig van olyan, amiről nem vitázunk. Bárki kérdezheti, hogyan is van ez? A bölcs összefogja a dolgokat, míg az átlagemberek vitatkoznak, egymásnak mutogatva részrehajlásukat egyik vagy másik dolog iránt. Ezért mondhatjuk azt, hogy 'a vitatkozás a nem tiszta látás bizonyítéka'.

A nagy Tao szavakkal ki nem fejezhető. A nagy vita beszéd nélküli. A nagy emberség nem [egyedi] emberség. A nagy tisztesség nem szerény. A nagy bátorság nem erőszakos.

A Tao, ami feltárja magát, az nem a Tao. A vita, amit szavakba öntenek, nem éri el a célját. Az emberség (*ren/zsen*), aminek állandó tárgya van, elveszíti az egyetemes jellegét. A tisztesség, amit nem lehet észrevenni, nem valódi. A bátorság, amelyik erőszakos, nem lehet sikeres. Ez az öt kereknek látszik, de könnyen négyszögletessé válhat***. Éppen ezért az a tudás a legnagyobb, amelyik megáll annál a pontnál, amit nem tud. Ki ismeri azt a vitát, aminek nincs szüksége szavakra, és azt az Utat, amelyiken nem lehet lépkedni?

Aki ezt ismeri, arról úgy tartják, hogy belépett az 'Az Égi Kincses-házba'. Amibe önthetünk anélkül, hogy megtelne; amiből meríthetünk anélkül, hogy kifogyana; és mégsem tudjuk, hogy honnan jön az utánpótlás. Ezt úgy hívják, hogy 'Elrejtett Fény'.

Egykor régen Jao ezekkel a szavakkal fordult Sun-hoz:

-- Meg akarom támadni Cung, Kuaj and Hszü-ao fejedelmeit. Még akkor sem tudom kiverni a fejemből ezt a vágyamat, ha a trónom ülök. Miért van ez?

Sun ezt válaszolta:

-- Ez a három fejedelem úgy él a maga kis államában, mintha fekete üröm és más bozótos közepette tanyáznának; hogyan lehetséges, hogy mégsem tudod kiverni őket a fejedből?

Valamikor régen tíz nap bújt elő egyszerre és minden dolog fénybe borult általuk – mennyivel nagyobb a te erényed, amely elhomályosítja az összes napot [és ezáltal képes vagy arra, hogy eltűrj más uralkodókat]****.

(*A "hat birodalom": az ég, a föld és a négy égtáj, tehát gyakorlatilag a világegyetem.

**Lehetséges, hogy a *Tavaszkok és őszyök* című krónikára utal, amely a Lu fejedelemség eseményeit rögzítette i.e. 722-i.e. 481 között, és amely a konfucianizmus szent könyveinek, az Öt klasszikusnak egyike. Ugyanakkor hasonló kifejezéssel -"tavaszok és őszyök" - illették a különböző feudális államok krónikáját.

***Azaz, ha valaki odafigyel ennek az öt kerek, egész dolognak a betartására, akkor a segítségükkel haladhat az úton, de ha nem, akkor négyoszögletes, mozdíthatatlan akadályvá változhatnak.

****Az 'erény' ebben az értelemben a Tao erejét, azaz megnyilvánulását jelenti.)

8. Nie Csüe így fordult Vang Ji-hez*:

-- Uram, te tudod, hogy mi az, amiben az összes lény egyaránt egyetért?

-- Honnan tudnám? – válaszolta Vang Ji.

-- És azt tudod, hogy mit nem tudsz? – kérdezte a másik, és megint ugyanazt a feleletet kapta. Nie Csüe tovább firtatta:

-- Akkor lehet-e egyáltalán bármit is tudni?

Vang Ji ugyanazt válaszolta, mint előbb, de hozzátette a következőt:

-- Mindazonáltal megpróbálom elmagyarázni. Hogyan lehetünk biztosak abban, hogy amikor valamire azt mondom, hogy "tudom", akkor nem vagyok-e ténylegesen tudatlan, és amikor valamire azt mondom, hogy "nem tudom", akkor nincs-e meg a tényleges tudásom?

De hadd tegyek fel néhány kérdést. Ha az ember nedves helyen alszik, megfájdul a dereka és olyan érzése lesz, mint aki félig lebénult. De ugyanez történik az angolnával is? Ha az embernek egy fán kellene élnie, reszketne félelmében. De ugyanez történik a majommal is? És e három közül melyik az, amelyik tudja, hogy hol jó tanyázni?

Az emberek gabonán és füveken nevelt állatok húsát eszik; az őzek dús füvet legelnek; az óriás százlábúak a kisebb kígyókat kedvelik; a baglyok és varjak az egereket szeretik. De tudja-e bármelyik e négy közül, hogy melyik a helyes étel? A kutyafejű majom egy nőstény majmot választ társának; az őzbek őszyutát; és az angolna más halakkal együtt szeret úszkálni. Az emberek úgy vélték, hogy Mao Csiang és Li Csi** a legszebbek, ám láttukra a halak mélyen a vízbe merültek; a madarak magasba röppentek előlük; és ha őzek pillantották meg őket, akkor szerte-szét szaladtak. De tudja-e bármelyik a négy közül, hogy mi az, amit mindegyik élőlény egyformán vonzónak talál az Égalattiban?

Ahogy nézem, az emberség (*ren/zsen*) és igazságosság (*ji*) alapelve és a helyes és helytelen ösvénye kibogozhatatlanul összekeveredtek és összezavarták egymást: hogyan tudnám különválasztani őket?

Ezt hallván Nie Csüe ezt kérdezte:

-- Uram, mivel te nem tudod, hogy mi a hasznos és mi az ártalmas, ugyanígy nem tudja a tökéletes ember sem?

-- A tökéletes ember szellemhez méltó - felelte Vang Ji - A nagy tavak forrhatnak körülötte, ő nem érzi a melegét; a Ho és a Han befagyhat, ő nem érzi a hideget; a gyors villámcsapás megrepesztheti a hegyeket és a szél megrengetheti az óceánt, nem rémiszti meg őt. Az ilyen ember felhág a felhőkre, meglovagolja a napot és holdat, és a négy tengeren túl kóborol. Sem az élet, sem a halál nincsen rá hatással, akkor miért törődne azzal, hogy mi a hasznos és mi az ártalmas?

(*Két taoista bölcs, feltehetőleg a "négy tökéletes" közül valók, akiket Jao császár meglátogatott a távoli Ku Je hegyen az I. fejezet 6. részében. Huang Mi szerint Vang Ji volt Nie Csüe tanítója, és ő pedig Hszü Jü tanítója.

**Híres szépségek, akik közül az első kortársa volt Hszi Si-nek (II. fejezet 4. része), és akárcsak ő, Jüe államból származott. A második, Li Csi, egy északi barbár törzs, a Li Rong vezetőjének lánya volt, akit Csin/Jin állam hercege, Hszien i.e. 672-ben feleségül vett. Li Csi a "Korszak boszorkánya" ragadványnevet kapta ármánykodása miatt. A kínai történelemben a Csin/Jin állam i.e. 657-i.e. 651 közötti időszaka a Li Csi-békétlenség vagy zendülés néven vonult be.)

9. Csü Csüe Ce így szólította meg Csang Vu Ce-t:

-- Ezt hallottam a mestertől*: "A bölcs ember nem foglalkozik a világi ügyekkel. Nem keresi azt, ami hasznos, és nem próbálja meg távol tartani magát attól, ami ártalmas. Nem találja örömét a törekvésben; nem törődik a viselkedés szabályaival. Anélkül beszél, hogy szavakat mondana; anélkül mond szavakat, hogy beszélne. A földi világ porában vándorol." A mester ezt az egészet üres szavak gát nélküli folyamának ítélte, de én a rejtélyes Út követésének leírásának vélem. Te mit gondolsz erről, uram?

Csang Vu így válaszolt:

-- Ilyen szavak hallatán még maga Huang-ti ('Sárga császár') is összezavarodna, hogyan volna képes Csiu megérteni ezeket? Sőt, még te is túl elhamarkodottan becsülöd fel a dolgokat. Látsz egy tojást, és máris keresed a belőle kikelő kakast; látsz egy íjat, és máris várod a sült galambot. Megpróbálom úgy nagyjából körülírva elmagyarázni; és te ugyanígy próbálj megérteni.

Hogyan képes a bölcs nekitámaszkodni a napnak és a holdnak, és a karja alá fogni az egész univerzumot? Úgy, hogy egybeolvaszt mindent, és elutasítja megkülönböztető homályosságot. Nem érdekli a rang és a megbecsülés. Az átlagember sűrög-forog és erőlködik; a bölcs buta és közönyös**. Képes tízezer év egyenlőtlenségét egyetlen tisztasággá olvasztani, és ugyanígy cselekszik az állandóan spontán átalakulásban lévő tízezer dologgal.

Honnan is tudhatnám, hogy az élet szeretete nem pusztán illúzió? Honnan is tudhatnám, hogy a halál iránti ellenszenv nem valami olyasmi, mint amikor egy eltévedt gyerek nem ismeri fel azt, hogy valójában hazafelé tart? A szépséges Li Csi a határparancsnok, Ái lánya volt ***. Amikor őt Csin/Jin állam uralkodójának adták, először sírni kezdett [szomorúságában], még a ruháját is eláztatták könnyei. De miután a fejedelmi palotába érkezvén ő maga is a fényűző kanapén foglalt helyet, és ő is gabonán-és-füveken nevelt állatok húsát fogyasztotta, már megbánta, hogy előtte sírt. Honnan is tudhatnám, hogy a halottak nem bánják-e meg, hogy korábban úgy ragaszkodtak az élethez?

Lehet, hogy azok, akik álmukban egy lakomán bort iszogatnak, reggel sírva ébrednek; lehet, hogy azok, akik álmukban sírnak, reggel vadászatra indulnak. Amikor álmodunk, nem tudjuk, hogy az egy álom. Vannak, akik álmukban próbálják meg értelmezni álmaikat, és miután felébrednek, csak akkor jönnek rá, hogy álom volt. Előbb-utóbb elérkezik a nagyszerű ébredés, és akkor felismerjük, hogy ez az élet valójában egy nagyszerű álom volt. De a bolondok most azt gondolják, hogy ébren vannak, és azzal hitegetik magukat, hogy tisztában vannak azzal, hogy melyikük az uralkodó és melyikük az istállófiú. Micsoda szűklátókörűség! Csiu és te álmodtok, és még én magam, aki azt mondom, hogy álmodtok, szintén álmodom. Ezek a szavak nagyon rejtélyesnek tűnnek, de talán tízezer nemzedék múlva feltűnik egy nagy bölcs, aki majd meg tudja magyarázni őket, és mégis, ez olyan lesz, mintha egyik napról a másikra tűnne fel.

(*Ez a bizonyos "mester" maga Konfuciusz, akinek keresztnéve Csiu volt. Nagyfokú tiszteletlenségről árulkodik, hogy Konfuciusz ('Kung Ce') helyett ezen a keresztnévén említik. A fordítók többsége ebben a részben 'mester' szó helyett Konfuciuszt ír.

**Lao-ce hasonló módon írta le magát művének 20. versében.

***Ugyanennek a fejezetnek a 8. részében Csuang Ce már megemlítette Li Csi-t, aki azonban egy északi barbár törzs, a Li Rong vezetőjének lánya volt. James Legge azt feltételezi, hogy Ái határparancsnok esetleg otthagyta ezt az eredeti állását és csatlakozott ehhez a törzshöz.)

10. Tétélezzük fel, hogy mi ketten vitatkozunk. Ha a vitából te kerülsz ki győztesen, nem pedig én, akkor az azt jelenti, hogy egészen biztosan neked van igazad és egészen biztosan én tévedek? Ha én kerülök ki győztesen, nem pedig te, akkor az azt jelenti, hogy egészen biztosan nekem van igazam és egészen biztosan te tévedsz? Tehát egyikőnknek igaza van és a másik téved? Vagy esetleg mindkettőnknek igaza van vagy esetleg mindkettőnk téved? Ha egyikünk sem tudja erre a választ, akkor mások még inkább a sötétben tapogatóznak [ezzel kapcsolatban].

Kit kérjünk fel arra, hogy a vitánkban döntőbíránk legyen? Ha olyat kérünk fel, aki veled ért egyet, hogyan tudna méltányosan dönteni? És ugyanez a kérdés merül fel akkor is, ha olyat kérünk fel, aki velem ért egyet. De ugyanez történne, ha olyat kérünk fel, aki egyikőnkkel sem ért egyet, vagy aki mindkettőnkkel egyetért. Így sem te, sem én, sem pedig egy harmadik személy nem volna képes közös nevezőre jutni.

Akkor van-e értelme bárkit is felkérni? Mert ebben a helyzetben egy döntőbíróra várakozni olyan, mintha egyáltalán nem is várnánk senkire sem.

Ehelyett inkább hozzuk összhangba az ellentétes véleményeket az Ég (természet) láthatatlan működésének keretei között, és kövessük tőlünk független, spontán átalakulásukat. És ilyen módon éljük le életünket.

De mit jelent az, hogy 'hozzuk összhangba az ellentétes véleményeket az Ég (természet) láthatatlan működésének keretei között'? Az "igaz" lehet, hogy valójában nem-igaz. Ami "olyan", lehet, hogy valójában nem-olyan. De ha az "igaz" valóban igaz, még akkor is annyira különbözik a nem-igaztól, hogy nem szükséges rajta vitatkozni. De ha valami, ami "olyan", valóban olyan, még akkor is annyira különbözik a nem-olyantól, hogy nem szükséges rajta vitatkozni. Feledkezzünk meg az évekről; feledkezzünk meg a különbségekről. Lépünk be a végtelenbe és lakunk ott*.

(*Ahogyan ugyanennek a fejezetnek a 3. részében is olvastuk, a világosság alkalmazásával az ellentétek a Tao középpontjában megszűnnek.)

11. A Félárnyék így fordult az Árnyékhoz:

-- Egyik pillanatban sétálsz, a másokban megállsz; egyik pillanatban ülsz, a másokban felállsz – miért ez az állandótlanság?

Az Árnyék ezt válaszolta:

-- Várnom kell valamire, mielőtt azt teszem, amit teszek; és annak a valaminek, amire várok, szintén várnia kell valamire, mielőtt azt teszi, amit tesz. Várakozom, mint a kígyó pikkelye vagy a kabóca szárnya. Nem tudom, hogy miért vagyok, ami vagyok. Nem tudom, hogy miért nem vagyok, ami nem vagyok.

Egyszer én, Csuang Csou azt álmodtam, hogy pillangó vagyok, egy boldogan repkedő pillangó, aki azt sem tudja, hogy ki az a Csou. Hirtelen felébredtem, és megint én voltam az, a

valódi Csou. És nem tudom, vajon azelőtt Csou álmodta azt, hogy ő pillangó vagy a pillangó éppen most álmodja azt, hogy ő Csou? Pedig Csou és a pillangó bizonyára különbözik egymástól. Ezt hívják a dolgok átalakulásának*.

(*Ezt a lepkés történetet nagyon sok helyen rendszeresen idézik, annak ellenére, hogy nem annyira jelentős.)

III. Az életerő táplálása

1. Életünk korlátolt, de a tudás korlátlan. Korlátolttal korlátlanra törekedni veszélyes dolog. És ha annak ellenére, hogy tisztában vagyunk ezzel, mégis erőlködünk, akkor egészen biztosan veszélybe kerülünk*. Amikor olyat cselekszünk, amit a társadalom jónak ítél, tartsuk magunkat távol a dicsőségtől. Amikor olyat cselekszünk, amit a társadalom rossznak ítél, tartsuk magunkat távol a büntetéstől. Legyen vezetőnk a középső vonal, kövessük azt, hogy testünk egészséges maradjon, hogy életünket megóvjuk, hogy elláthassuk szüleinket és beteljesíthessük éveinket**.

(*Konfuciusz tanítása szerint a helyes életvezetéshez hozzátartozik az erényes viselkedés és a minél több tudásra való törekvés. Azonban Csuang Ce, mint olvashatjuk, ezzel egyáltalán nem ért egyet.

**A "középső vonal" vagy mások fordításában "természetes középső" jelentése nem igazán világos és érthető. Robert Eno egy 17. századi kommentátorra hivatkozva írja, hogy ez a kifejezés a gyógyászatban is használatos, és a gerincre utalhat, amely a meditációban egyensúlyban van.

Ez az egész III. fejezet szokatlanul rövid, ami a kommentátorok találgatása szerint azért van, mert bizonyos részeket kihagytak belőle.)

2. Vej uralkodójának szakácsa ökröt darabolt*. Megérintette kezével, meglökte vállával, lépett lábával, megbökte térdével, lendülettel csúsztatva kését a reccsenve darabokra hulló hús között. Mozdulatai olyan ritmikusak voltak, olyan harmóniában álltak egymással, mint a 'Szedererdő' tánca vagy a 'Sou király' zenéje.

-- Óh, ez bámulatos! - lelkesedett Vej uralkodója - Milyen tökéletes a te ügyességed!

A szakács letette kését és ezeket mondotta:

-- Szolgád a Tao tisztelője, ami több, mint egyszerű ügyesség. Amikor először kezdtem ökröket vágni, akkor még nem láttam mást, csak egészben lévő állatokat. Három évvel később megszűnt bennem az, hogy egésként tekintsek rájuk. Most pedig már nem a szemeimmel nézem, hanem szellemem segítségével dolgozom. Az érzékszerveimet félreteszem, és szellemem úgy cselekszik, ahogyan akar. A test természetes vonalait figyelembe véve hatolok át a nagy réseken, és csúsztatom keresztül a pengét a szélesebb üregeken, kihasználva minden előnyt. Úgyesen elkerülöm az inakat, görcsös izmokat, de még inkább a főbb csontokat.

Egy jó szakács minden évben cseréli a kését, mert vagdos vele; egy átlagos szakács minden hónapban cseréli a kését, mert csapkod vele. Én tizenkilenc éve használom az enyémet; ökrök ezreit vágtam fel vele, és mégis olyan éles a pengéje, mintha most köszörülték volna. Az ízületek között vannak rések, a kés élének pedig nincs igazi vastagsága. Emiatt behatolhatok vele ezekbe az üres résekbe, ahol elég hely van ahhoz, hogy egy penge, aminek nincs igazi vastagsága könnyen mozoghasson. Ezért olyan a késem, mintha most köszörülték volna meg.

Ugyanakkor, ha egy csomós részhez érek, felmérem a helyzetet; figyelemmel és óvatosan folytatva, le sem véve szemeimet, csak lassan mozdítom kezem. Majd a kés egy nagyon finom mozdulatával a csomót szétválasztom, ami úgy esik szét, mint göröngyök a földön. És én ott állok, késsel a kezemben, teljes meglepéssel nézve körül. Azután megtisztítom a késemet és visszateszem a tokjába.

-- Kiváló! – kiáltott fel Vej uralkodója – A szakácsom szavait hallgattam, de az életerő táplálását sajátítottam el belőle.

(*Vej uralkodója ebben az időben – ahogyan írtam az 1. fejezet 7. részének lábjegyzetében - a Lijang-i Huj király (i.e. 400 – i.e. 319) volt.)

3. Amikor Kung-ven Hszien meglátta Jobb mestert, megdöbbenve kérdezte:

-- Miféle ember ez? Hogyhogy csak egyetlen lába van? Vajon égi (természetes) eredetű vagy emberi?

A válasz ekként hangzott:

-- Égi eredete van ennek, nem emberi. Az Ég (természet) teszi a dolgokat egyedivé, így az emberek kinézetét is ő adományozza. Ebből következik, hogy az Ég műve ez, nem pedig emberé. A mocsári fácán tíz lépést tesz meg azért, hogy enivalót csipegessen, és százat azért, hogy igyon, mégsem akar ketrecben lakni. Még akkor sem éreznél jól magát benne, ha úgy bánnának vele, mint egy királlyal.

4. Amikor Lao Tan meghalt, Csin Si elment, hogy meggyászolja*. Háromszor feljajdult, aztán elment onnan. A tanítványok ezt kérdezték tőle:

-- Te a Mester barátja voltál, nem?

-- De – hangzott a válasz.

-- Akkor illendő dolog ilyen tessék-lássék módon meggyászolni őt, ahogyan te tetted?

-- Igen – felelte Csin Si – Azelőtt személyként tekintettem rá, de ő már nem személy többé. Az előbb, amikor beléptem a szobába, hogy meggyászoljam, öregeket láttam ott, akik úgy siratták, mintha a fiuk lett volna, és fiatalokat, akik úgy siratták, mintha az édesanyjuk lett volna. Annak az embernek a lényge, aki itt összehozta őket egészen biztosan nem kérte volna, hogy beszéljenek [róla], mégis beszéltek, és egészen biztosan nem kérte volna, hogy sirassák, mégis megsiratták. Ez a viselkedés nem más, mint menekülés az Ég (természet) elől. Túlságosan belemerülnek az emberi érzésekbe, hátat fordítanak a dolgok valódi állapotának – elfeledkeznek arról, hogy mivel születtünk. A régiek ezt úgy nevezték, hogy az 'Ég (természet) elől való menekülés bűne'. A Mester akkor érkezett, amikor itt volt az ideje; és akkor távozott, amikor itt volt az ideje**. Ha békésen elfogadjuk a dolgok természetes folyamatát és rendjét, és engedelmesen követjük, akkor sem gyász, sem öröm nem hat ránk. Ahogyan egykoron nevezték, ez a 'megszabadulás az Isten kötelékéből'***.

A rőzse elfogy, ha elégetik, de nem tudjuk, hogy az a tűz, amivé alakult, hol ér véget.

(*Lao Tan – azaz Lao Ce – valódi vagy vélt alakjáról, akárcsak Csuang Ce-ről, *Sze-ma C sien* krónikaíró (i.e. 145/135 – i.e. 86) írt *A történetíró feljegyzései* című művében. Ebben azonban Lao Cé-ről három egymástól különböző életrajzot is rögzített a krónikaíró, így nem tudjuk, hogy e történetnek mennyi valóságalapja van. Csin Si-ről nincs több információnk és arról sem, hogy Lao Ce-nek voltak-e tanítványai.

**Azaz megszületett és meghalt.

***Csuang Ce ebben a félmondatban a 'Ti' – azaz 'Isten' – szót használja, ami egyértelmű bizonyítéknak tűnik a mondás ősi eredetére. A Nyugati Csou-kort megelőző Sang-kor (i.e. 1600 körül – i.e. 1046/1045) főistenét hívták 'Di' vagy 'Ti'-nek. Egyes tudósok szerint a Nyugati Csou-kor főistene, az Ég, 'Tien' kiszorította pozíciójából 'Di'-t, mások szerint egybeolvadt a két istenalak.)

IV. Az emberek között

1. Jen Huj elment Kung Cé-hez, hogy engedélyt kérjen elutazásához*.

-- Hová indulsz? – kérdezte tőle a Mester.

-- Vejbe megyek.

-- És mit csinálsz ott?

-- Úgy hallottam, hogy Vej uralkodója most van életének virágjában, és önállóan dönt mindenről**. Nem törődik birodalmának sorsával, és nem látja be saját hibáit. Nem érdeklí alattvalóinak halála sem, a holttestek úgy hevernek mindenfelé országában, mint elszáradt aljnövényzet a mocsárban. Az emberek nem tudják, mit tegyenek. Mester, tőled hallottam azt, hogy "Hagyd el a jól kormányzott országot, és menj abba, amelyikben zűrzavar uralkodik! Egy doktor ajtaja előtt sok a beteg"***. E szavaidnak megfelelően megpróbálom visszaállítani Vej állam egészségét.

-- Óh, jaj! – kiáltott fel Kung Ce – Ha odamész, saját halálos ítéletedet írod alá. A Tao spontán rendjéhez nem lehet hozzáadni semmit. Ha bármit is hozzáadsz, több eshetőséget hozol létre. A több eshetőséggel összezavarod magad. Ha összezavarod magad, akkor szorongani fogsz. Aki szorong, azt nem lehet megmenteni. Egykoron a tökéletes emberek arra törekedtek, hogy magukban fejlesszék ki [az utat], és csak aztán próbálták meg átadni másnak. Ha még nem szilárdítottad meg magadban azt, amit kifejlesztettél, akkor hogyan van arra időd, hogy azzal foglalkozz, hogy mit művel egy zsarnok?

Ezenkívül tudod-e, mi tékozolja el az erényt és miben jelenik meg a tudás? Az erényt a dicsőségre való törekvés tékozolja el, a tudás pedig a másokkal való vitában jelenik meg. A dicsőségre való törekvésben egymást győzik le az emberek, a tudás pedig a vita fegyvere. Mindkettő a rossz eszköze, ami nem segít abban, hogy sikert érh el.

Ráadásul hiába kimagasló az erényed és szilárd a hited, ha nem vagy tisztában azok lelkével, akikre hatni szeretnél; és hiába nem vagy hajlamos a dicsőségért vitába szállni, ha nem vagy tisztában az emberek elméjével. Ugyanakkor ragaszkodsz ahhoz, hogy megjelenj egy zsarnok előtt, és ráerőltess egy tanbeszédet az emberségről (*ren/zsen*) és igazságosságról (*ji*). Arra használnád az ő rossz tulajdonságait, hogy kérkedj a saját kiválóságoddal. Ezzel azonban megbántod az uralkodót. És aki megbánt másokat, azt viszont fogják bántani. Így biztosan véged lesz.

De tegyük fel, az uralkodó mégis nagyra értékeli a derék, becsületes embereket és nem kedveli a hitványakat, akkor miért is akarnád, hogy téged külön módon kezeljen? Még azelőtt, hogy hívatlanul és kéretlenül szóra nyitná a szád, a herceg megragadná a lehetőséget, hogy bemutassa saját ékesszólását. Szemeid kikerekednének, arcod elhalványulna, össze-vissza beszélnél, a kifejezésed egyre inkább alázatossá válna, és a végén neki engedve megerősítenéd nézeteiben. Tüzet adnál a tűzhöz és vizet a vízhez, vagyis súlyosbítanád a dolgot. Ha már az elején meghátrálsz, akkor nem lesz megállás. Azonban, ha mégis előadod megfontolt tanácsodat, amit szinte biztosan nem fog hinni neked, akkor minden bizonnyal e zsarnok kezei között halsz meg.

Egykoron Csie megölette miniszterét, Kuan Lung-feng-et, és Csou megölette Pi-kan herceget. Kuan Lung-feng és Pi-kan művelt ember volt, igyekeztek odafigyelni népükre, csillapítani szenvedésüket és segíteni rajtuk, rangjuk pedig lehetővé tette, hogy ellentmondjanak

uralkodóknak is. Ezért Csie és Csou elpusztította őket. Ez lett a következménye annak, hogy a miniszter és a herceg ragaszkodott a hírnevéhez.

Egykoron Jao megtámadta Csung-csi és Hszü-ao államokat, és a Nagy Jü megtámadta Hu területét. Így ezek az államok elnéptelenedtek, lakosaikat kiirtották, uralkodóikat megölték, mert állandóan háborúztak és állandóan az anyagi hasznot keresték.

Ezek mindegyike vágyott a dicsőségre vagy az anyagi javakra. Nem hallottál még ezeknek az embereknek vagy államoknak a történetéről? Még a bölcsek sem képesek legyőzni a dicsőség és anyagi javak utáni sóvárgást, hát akkor te hogyan volnál erre képes? De bizonyára van valami terved. Mondd el nekem, kérlek!

-- Ha méltóságteljes, higgadt és összpontosított állapotban mennék oda, az jó volna? – kérdezte Jen Huj.

-- Dehogyan! – kiáltott fel Kung Ce – Hogyan tehetnéd? Az uralkodó nagyon elbizakodott, és azzal kérkedik, hogy telve van erénnyel. Viselkedése kiszámíthatatlan. Senki nem mer ellenkezni vele, így megalégedéssel érvényesíti akaratát mindenben. És mivel azt mondják, hogy a mindennapi erényeket sem gyakorolja, akkor hogyan hatna rá, ha egyszerre nagy adagban zúdítanád rá mondanivalód? Csökönys lesz és visszautasító. De lehet, hogy látszólag egyetértene veled, ugyanakkor belül nem fogja megbánni tetteit. Hogyan tudnád akkor jó útra téríteni?

-- Rendszerben – felelt Jen Huj – Akkor belül egyenes és őszinte maradok, de látszatra engedni fogok neki. Mondandómat majd a régmúltra való hivatkozással támasztom alá. Belül egyenes és őszinte emberként az Ég tanítványa leszek. Az Ég tanítványaként tudom, hogy az Ég fia (az uralkodó) és én egyaránt az Ég gyerekei vagyunk. És akkor miért törődnék azzal, hogy szavaimat mások elfogadják-e vagy sem? Az ilyen emberre, mint én, úgy tekintenek, mint egy [ártatlan] gyermekre, és erre mondom azt, hogy az Ég tanítványa vagyok.

Ha látszatra engedek neki, akkor az emberek tanítványa leszek. A királyi udvarban jegyzetáblácskát övre fűzve hordani, letérdelni és tiszteletteljesen meghajolni – ezek a miniszteri szertartás (*li*) szabályai. Mindegyik [miniszter] alkalmazza ezeket, én miért ne tehetném? Ha azt teszem, amit mások is, miért hibáztatna engem bárki? Erre mondom, hogy az emberek tanítványa vagyok.

Ha úgy mondom el véleményemet, hogy a régmúltra hivatkozom, akkor az ősök tanítványa leszek. Bár azok a szavak, amelyekkel tanításomat tolmácsolom, valójában dorgálóak és rosszállóak, mégis az ősök szavai lesznek, nem az enyéim. Ha így teszek, annak ellenére, hogy egyenes és őszinte maradok, nem érhet vád. Erre mondom, hogy az ősök tanítványa vagyok. Így már elmehetek Vejbe, és rendszerben lesz minden?

-- Dehogyan! – kiáltott fel ismét Kung Ce – Hogyan lenne? Túl sokféle terved van.

Megingathatatlan vagy, de nem kellően átgondolt. Talán nem kerülsz bajba, de ez minden, amit elérhetsz. Hogyan tudnál ilyen módon bárkit is átalakítani? Hiszen az elmédet**** használod tanítóul.

(*Jen Huj volt Kung Ce, azaz Konfuciusz kedvenc tanítványa.

**I.e. 1040-től i.e. 209-ig létező hercegség, amelyik virágkorát a Tavaszkok és Őszök korszakának elején (i.e. 700 körül) élte. Ez a Vej nem azonos az I. fejezet 7. részében említett Vej-jel, amelyet fővárosa után Lijang/Luoyang-nak is neveztek. Ez utóbbi egyike volt annak a három királyságnak, ami a hatalmas Jin/Csin állam darabokra hullása után keletkezett i.e. 403-ban, és nyugatabbra található az előzőtől. A két Vej nevének kínai írásmódja teljesen különbözik egymástól, csak a nyugati történészek nevezik Vejnek mindkét ókori kínai államot. Ez a történet feltehetőleg Jüan hercegről (körülbelül i.e. 534-492 uralkodott) szól, akinek halála után a Ling nevet adták.

***Ennek ellentmondanak Konfuciusz: Beszélgetések és mondások című könyvének 8. fejezetének 13. és 14. részei, de James Legge szerint máshol, más alkalommal akár mondhatta is ezt Konfuciusz. Azonban Burt Watson és Rober Eno felhívja a figyelmet arra, hogy bár ebben a IV. fejezetben nagyon sok történelmi alak megjelenik, köztük jó néhányan Konfuciusz: Beszélgetések és mondások című könyvében is szerepelnek, a Csuang Ce által leírt történeteknek valójában nem sok közük van a valósághoz.

****Itt nem a természetes, velünk született elméről van szó, hanem arról, amelyik a mesterséges nézeteket, megkülönböztetéseket 'gyártja'.)

2. Jen Huj az előző beszélgetés végén ezt válaszolta Kung Cé-nek:

-- Nincs több ötletem. Bátorkodom megkérdezni, hogy te milyen módszert javasolsz?
-- A böjtölést – mondta Kung Ce – Azonnal elmagyarázom neked, hogy mit értek ezalatt. Egyébként azt gondolod, hogy könnyen megcsinálhatsz bármit, ha az [emberi nézetekkel telt] elmédet használod? Ha így véled, akkor azt az Ég nem fogja helyeselni.
-- A családom szegény – szólt Jen Huj – Hónapok óta nem ittunk alkoholos italt, és nem ettünk tiltott ételt vagy erős illatú zöldségeket*. Ez böjtölésnek számít?
-- Amit felsorolsz, az az áldozás előtt végzendő böjt, nem pedig a szív-elme (*hszin*) böjtje**.
-- Akkor meg szabad kérdezni, hogy mi a szív-elme (*hszin*) böjtje?
-- Tartsd fenn akaratom tökéletes egységét. Ne a füleddel hallj, hanem az elméddel. Nem, mégse az elméddel hallj, hanem az életpáráddal (*csi*). A füled a hallásra korlátozódik, az elméd pedig a megismerésre, az életpárád (*csi*) azonban üresen várakozik a dolgokra. A Tao az ürességben gyűlik össze, és ez az üresség a szív-elme (*hszin*) böjtje.

Jen Huj így szólt***:

-- Mielőtt alkalmaztam ezt a módszert, biztos voltam abban, hogy én vagyok Huj. De most úgy érzem, hogy Huj nincs többé. Ezt hívják ürességnek?

-- Pontosan – válaszolta a Mester – Kifejtem bővebben. Most már elmehetsz ehhez az uralkodóhoz, de ne engedd, hogy elcsábítson a hírnév. Ha ő meghallgat téged, akkor beszélj, ha nem, akkor hallgass. Ne keress se kaput, se rést, lakozz az egységben és élj együtt azzal, ami elkerülhetetlen****. Akkor közel jársz a sikerhez.

Könnyű egy helyben megállni, de nehéz úgy sétálni, hogy nem érinted a földet. Ha emberi érzéseket követsz, könnyen válhatsz hamissá; ha az Eget (természetet) követed, akkor nehezen válsz hamissá. Arról már hallottam, hogy szárnyakkal lehet szállni; de arról még nem, hogy szárnyak nélkül lehet szállni. Már hallottam a bölcs ember tudásáról; de még nem hallottam az ostoba tudásáról. Vedd észre az ürességet, hiszen az üres szoba az, amelyik megtelik fénnel. A jószerecske a nyugalomban időzik. Ha nincs meg a [belső] nyugalom, az elméd akkor is vágázik, ha csendben ülsz. Engedd, hogy a füled és a szemed belül nyilatkozzanak meg, de elmédet helyezd kívülre, zárj be előtte minden tudást. Így majd a szellemek is menedékre találnak nálad, hát még az emberek! Ez a tízezer dolog átalakulása. Ez volt az az irányelv, amihez a Nagy Jü és Sun tartotta magát, és ez volt az, ami alapján Fu-hsi és Csi-csü az egész életét leélte*****. Milyen jó volna, ha ugyanezt a szabályt követné a többi ember is!

(*Ilyennek számított a hagyma és fokhagyma, míg tiltott ételnek a ló, kutya, tehén, liba és galamb.

**A fordítók többsége vagy csak “elme böjtjének” vagy csak “szív böjtjének” fordítják. Bővebb magyarázatot a II. fejezet 1. részének lábjegyzetében írtam.

***James Legge értelmezése szerint a továbbiakat azután mondta Jen Huj, miután kipróbálta ezt a fajta böjtöt.

****Azaz fogadja el azt, hogy a dolgok egyek, és elválaszthatatlan egységben vannak egymással, és azt is, hogy a dolgok spontán módon alakulnak át egymásba, tőlünk teljesen függetlenül.

*****Az előbbieket legendás császárok, akik erkölcsileg feddhetetlenek, sokáig éltek és hosszú időn át békés módon uralkodtak. Az utóbbi kettő isten-király, félisten jellegű uralkodó, akik a hagyomány szerint az előzőeknél előbb, i.e. 2600 körül éltek.)

3. Ce Kao, Se hercege*, kiküldetésbe indult Csi-be. Előtte felkereste Kung Cé-t, hogy tanácsot kérjen tőle:

-- A király egy nagyon fontos küldetéssel bízott meg. Bár Csi uralkodója bizonyára nagy tisztelettel fogad majd, feltehetően nem fog iparkodni, hogy minél előbb elrendezhessük közös dolgainkat. Még egy átlagembert sem lehet sürgetni, hát még egy herceget! Ez a megbízás nagy aggodalommal tölt el. Uram, egyszer azt mondtad nekem, hogy "ha valaki egy ügyet, legyen az bármilyen nagy vagy kicsi, nem a Tao szerint intéz, akkor a végeredménnyel kevesen lesznek elégedettek. Ha az ügy sikertelenül végződik, akkor az emberek ítélete miatt fog szenvedni. Ha sikerrel zárul, akkor a szorongás okoz szenvedést**. Csak az erényes ember képes arra, hogy ne szenvedjen sem sikertelenség, sem siker esetén."

Az én ételeim egyszerűek, gyors főzéssel elkészíthetőek – a konyhámban dolgozók közül még senki nem panaszkodott hőségre. És mégis, alighogy megkaptam ma reggel ezt a feladatot, most este máris jeges vizet kellett innom, mert úgy érzem, mintha belül elégnék. Ténylegesen még bele sem fogtam ebbe az ügybe, de máris szenvedek a *jin* és *jang* egyensúlyának megbomlásától. És ha nem járok sikerrel, akkor egészen biztos, hogy az emberek ítélete miatt is fogok szenvedni. Mindenképpen szorongok; attól tartok, hogy miniszterként nem tudom teljesíteni ezt a megbízást. Uram, tudnál esetleg valamilyen tanácsot adni?

Kung Ce így válaszolt:

-- Az Égalattiban két nagy elv létezik: az egyik a velünk született végzet (*ming*); a másik a kötelességtudat (*ji*)***. Egy gyereknek a szülei iránti szeretete veleszületett végzet, nem lehet kitörölni szívéből. Egy alattvalónak az uralkodója iránti szolgálata kötelesség, ez elől nem menekülhet el égen-földön sehová. Ezeket nevezem én nagy elveknek. Éppen ezért, amikor egy gyerek szüleit szolgálja, és kész bármerre követni őket, akkor az a gyermeki kötelesség csúcsa. Ugyanígy, amikor egy alattvaló szolgálja uralkodóját, és kész bármit megtenni neki, akkor az a hűség csúcsa. És amikor valaki a saját elméjét szolgálja úgy, hogy sem szomorúság, sem vidámság nem ingatja meg, mert tudja, hogy nincs lehetősége máshogy cselekedni, mint ahogyan cselekszik, és ezt elfogadja, akkor az az erény (*de*) csúcsa. Alattvalóként és gyermekként köteles vagy azokat a dolgokat megtenni, amelyeket nem tudsz elkerülni. Foglalkozz az állam ügyeivel, és feledkezz meg saját személyedről. Ez esetben lesz-e szabadidőd arra, hogy az élet szeretetére és a halállal szembeni ellenérzésedre gondolj? Cselekedj ennek megfelelően, uram, és minden rendben lesz.

De engedd meg, hogy hozzátegyek ehhez még valamit, amit hallottam. Ha két állam egymással szomszédos, akkor közöttük bizalmon alapuló köteléknek kell kialakulnia. Ha egymástól távolabb helyezkednek el, akkor a másik iránti elkötelezettségüket szavakban kell kifejezniük, amiket egy közvetítő tolmácsol. Azonban az egyik legnehezebb dolog a világon az, amikor olyan szavakat kell tolmácsolni, amelyek valamelyik féllel szembeni megelégedést vagy elégedetlenséget fejeznek ki. Amikor a felek elégedettek, akkor a szavaik szinte biztosan tele lesznek eltúlzott ígéretekkel, dicséretekkel; amikor a felek elégedetlenek, akkor a szavaik szinte biztosan tele lesznek eltúlzott sértésekkel, gyűlölködéssel. De minden túlzás valótlan. Ahol felüti fejét a valótlan, már senki nem hiszi el azt, ami ott elhangzik. Amikor oda a bizalom, akkor jaj a közvetítőnek. Ezért a Beszédek szabályzatában ez áll: "Add át az üzenet lényegét; ne közvetíts eltúlzó szavakat. Ha így teszel, feltehetőleg egészben maradsz."

(*Ce Kao az ókori Csu állam főminisztere volt, és feltehetően az uralkodó egyik rokona is lehetett.

**A szorongás a *jin-jang* egyensúlyának felborulását jelzi.

***A *ming* szót fordítják parancsnak, megbízatásnak is, de leginkább végzetnek.

A *ming* határozza meg egy személy élettartamát vagy hogy mi fog vele történni életében, vagy a dolgok bizonyos működését, rendjét.

A *ji* jelentése is többféle lehet. Más értelemben igazságosságnak, esetleg méltányosságnak, itt kötelességtudatnak fordítják.)

4. Kung Ce így folytatta az előző beszélgetést :

-- Tudod, amikor az emberek valamilyen játékban összemérik erejüket, akkor rendszerint nyíltan, őszintén fognak hozzá, de mindig feldúlt, zaklatott állapotban fejezik be. És ahogy a versengés közben izgalmuk fokozódik, hajlamossá válnak mindenféle alattomos cselhez folyamodni. Ugyanígy, amikor az emberek a szertartásosság (*li*) szabályainak megfelelően alkoholt fogyasztanak, rendszerint mértékkel fognak hozzá, de legtöbbször fegyelmezetlen, erkölcstelen állapotban fejezik be. És ahogy ivás közben izgalmuk fokozódik, egyre lármásabbak és mulatságosabbak lesznek. Minden dolognál ugyanez történik. Az emberek megfontoltan, tisztességesen kezdenek bele, de legtöbbször összezavarodnak, tisztességtelenné válnak a végére. Ami az elején egyszerű, az a végén rendkívül bonyolult lesz.

A szavak olyanok, mint a szél és a hullámok, a cselekedetek pedig megerősítik vagy érvénytelenítik azokat. A szél és a hullámok könnyen mozgásba lendülnek, a megerősítés és az érvénytelenítés könnyen veszedelmes véget érhet. Mert az ellenségeskedés gyakran az ügyeskedő szavak és a zabolátlan kifejezések miatt következik be.

Amikor egy állat életveszélyben érzi magát, önkéntelenül is ordít. Vadul kapkod levegő után, szabadjára engedi az összes benne lévő indulatot. Ha nyomást gyakorolsz az emberekre, barátságtalanul, idegesen viselkednek, bár maguk sem tudják, hogy miért tesznek így. Ha még ők maguk sem értik, hogy miért tesznek így, akkor ki tudja, hogy hol lesz a vége?

Ezért a Beszédek szabályzata ezt mondja: "Ne térj el a megbízatásodtól. Ne erőltess a megállapodást. Ha átléped a határokat, bonyolítod a dolgokat. A megbízatásodtól való eltérés vagy a megállapodás erőltetése veszélyes. A jó megállapodás időt vesz igénybe; a rossz megállapodást később már nem lehet megváltoztatni. Nem engedheted meg azt, hogy meggondolatlan legyél!"

Csak haladj együtt a dolgokkal és engedd, hogy elméd rábízsa magát az elkerülhetetlenre. Tápláld azt, ami középen van, mert ez a legmagasabb szintű útirány. Mi más kellene még ahhoz,

hogyan teljesítsd a Csi-be való küldetésedet? Semmi sem jobb, mint engedelmessé válni a végzetnek (*ming*), bár ez a legnehezebb dolog*.

(*A "dolgozó rendjének követése" vagy "engedelmessé válni a végzetnek" ugyanazon kínai kifejezés lehetséges fordításai. Mivel Csuang Ce számára szinte egészen biztosan nem jelent nehézséget "a dolgozó rendjének követése/a végzetnek való engedelmessé válás", ezért e mondat legvégét kicsit ironikusnak találja Burt Watson. Mert annak ellenére, hogy ebben a fejezetben és az előzőben Konfuciusz látszólag azzal kapcsolatban ad tanácsot, hogy hogyan lehet sikeres egy diplomáciai küldetés, valójában Csuang Ce véleményét tolmácsolja, úgy általában a helyes viselkedéshez. Ahogy a IV. rész 1. fejezetének lábjegyzetében írtam, Burt Watson szerint ezek a párbeszéd feltehetően nem történtek meg, vagy ha mégis, bizonyára nem ebben a formában, így Csuang Ce azt ad szereplőinek szájába, ami az ő nézeteit támasztja alá.)

5. Jen Ho, akit tanítóul neveztek ki Vej állam uralkodójának, Ling hercegnek legidősebb fia mellé, elment Csü Po-jihez*.

-- Itt ez a fiatal ember – mondta Jen Ho –, akinek veleszületett jelleme olyan rossz, amilyen rossz csak lehet. Ha engedem őt a helytelen úton haladni, az végzetes lesz államunk számára; ha ragaszkodom ahhoz, hogy jó útra térítsem, az rám nézve lesz végzetes. A bölcsessége csak annyira elégséges, hogy felismerje mások hibáját, de nem veszi észre a sajátját. Mit tehetnék ebben az esetben?

Csü Po-ji így válaszolt:

-- Ez nagyon is jó kérdés. Legyél józan és körültekintő! Maradj kiegyensúlyozott! Viselkedj vele barátságosan, elmédben próbálj összhangba kerülni vele. Azonban veszélyes is lehet ez a két dolog. Amikor barátságosan viselkedsz, ne bonyolódj bele túlságosan a dolgaiba; amikor elmédrel összhangba kerülsz vele, ne bókoldj neki túlzottan. Ha túlságosan belebonyolódasz a dolgaiba, vele együtt buksz majd, tönkretesznek és összeroppantanak. Ha túl sokat bókolsz neki, azt fogja rólad gondolni, hogy csak dicsőséget és hírnevet akarsz megszerezni, és úgy tekint majd rád, mint aki veszedelmet jelent. Ha gyerekként viselkedik, legyél vele együtt te is gyerek. Ha sajátosan viselkedik, akkor ne akadályozd meg. Ha teljesen fesztelenül viselkedik, akkor tégy te is ugyanúgy. Értsd meg őt teljes mértékben, így elvezetheted ahhoz a ponthoz, ahol már feddhetetlenné válik.

Amúgy láttál már imádkozó sáskát? Ha feléje fut egy hintó, akkor mérgesen nyújtogatja mellső lábait, hogy megállítsa azt, mert nincs tudatában annak, hogy képtelen rá. Ez jelzi, hogy milyen sokat képzél saját erejéről. Legyél józan és körültekintő! Ha kérkedsz saját kiválósággal, azzal megsérted Ling herceg fiát, így veszélybe sodrod magad.

És azt tudod, hogyan idomítják a tigriseket? Nem mernek nekik élő állatot adni eledelül, mert félnek attól, hogy felizgatja őket az ölés, és ezáltal vérszomjas fenevaddá válnak. Nem mernek nekik egészszben lévő állatot adni eledelül, mert félnek attól, hogy felizgatja őket a marcangolás, és ezáltal vérszomjas fenevaddá válnak. Az idomárok a tigrisek étvágyából mérik fel azt, hogy

mennyire kezelhetőek éppen. Bár a tigrisek különböznek az emberektől, de ezek az állatok is igyekeznek kedvükre tenni azoknak, akiktől enni kapnak, és akik figyelembe veszik az ő velük született természetüket. Azok az idomárok, akiket a tigrisek megölnek, e természetükkel fordulnak szembe.

Hasonlatos ez ahhoz, mint amikor valaki annyira dédelgeti lovait, hogy azok ürülékét kosarakba fogja fel, vizeletüket pedig hatalmas kagyló héjaiban gyűjti. Amikor egy szúnyog vagy légy száll valamelyik lóra, és ő rosszkor próbálja lecsapni, akkor a ló ijedtében összetöri zabláját, megüti a fejét és odaveri a szügyét. Hiába szereti a lovát valaki, ha a legjobb szándéka ellenére is nagy kárt okoz neki. Így hát megengedheti-e bárki azt magának, hogy ne legyen kellően körültekintő?

(*Jen Ho Lu állam egyik tudósa volt. Csü Po-ji pedig Vej minisztere, Konfuciusz barátja és tanítványa.

Ling hercegről – Vej uralkodójáról - a IV. fejezet 1. és 2. részében már írt Csuang Ce. Az ő legidősebb fia Kuaikui volt, aki megpróbálta megöletni édesanyját. A gyilkossági kísérlet nem járt sikerrel, így elmenekült, és Jin/Csin államban talált menedékre. Apja, Ling herceg halála után Kuaikui fia, Csö lett az uralkodó, Csu herceg néven. Kuaikui i.e. 480-ban távolította el fiát Vej éléről, és ő ült a trónra helyette. Népszerűtlen zsarnoki mivoltát az is bizonyítja, hogy alattvalói közül többen próbálták meg megbuktatni. Ő ölette meg Konfuciusz egyik legismertebb tanítványát, Csung Ju-t. Két évvel később, i.e. 478-ban felháborodott Rong-barbárok végeztek vele, így a trónt hét éven át ismét fia, Csu herceg foglalta el.)

6. Egy Si nevű asztalosmester Csi-be tartó útján Csü-jüan-ba érkezett. Itt egy jókora tölgyfa állt egy földoltár mellett*. Hatalmas árnyéka alatt több ezer szarvasmarha hűsölhetett. A törzse körülbelül száz arasznyi kerületű volt, és olyan magas, hogy csak nyolcvan könyöknyi magasságban kezdtek nőni a legalsó ágai. Tíz vagy akár több olyan főága is lehetett, amelyek bármelyikéből egy-egy csónak készülhetett volna. Az óriási fa csodájára piactérnyi tömeg gyűlt össze. Azonban az asztalos rá se hederítve, megállás nélkül folytatta útját. Amikor az egyik inasa hosszasan szemügyre vette a fát, majd mestere után szaladt:

-- Mester, amióta téged követve használom a fejszemet, sosem láttam még ilyen gyönyörű fát. Miért nem nézed meg jobban, uram, ahelyett, hogy megállás nélkül tovább mész?

-- Már megtettem – mondta Si mester –, és nincs mit beszélni róla. Teljesen hasznavehetetlen fa. Ha valaki csónakot készítene belőle, akkor elsüllyedne; ha koporsót, akkor hamar elrohadna; ha bútordarabot, akkor könnyen darabokra törne; ha ajtót, akkor szivárogná belőle a fanedv; ha tartóoszlopot, akkor szitává lyuggatnák a rovarok. Ez egy olyan fa, ami semmire sem jó, és pont emiatt ért meg ilyen idős kort**.

Miután Si, az asztalosmester hazatért Csi-ből, álmában megjelent neki az a tölgyfa, ami az oltárnál állt, és így szólította meg:

-- Miféle fákhhoz hasonlítgatsz te engem? Az olyan hasznos fákkal mérsz össze, mint a galagonya, körte, narancs, pomelo, tökfa? Mihelyst ezeknek a fáknak megérik a termésük, leverik azt, megtépázzák levelüket, és méltatlanul bánnak velük. A nagy ágakat letörik, a kisebbeket leszaggatják. Ezek a fák a saját életüket keserítik meg azzal, hogy gyümölcsöt képesek érlelni. Emiatt nem tudják beteljesíteni azokat az éveiket, amiket az Ég kiosztott számukra, idejekorán pusztulnak el. Maguk idézik elő azt a bánásmódot, amelyet a közönséges népségtől kapnak. De ugyanez történik minden dologgal.

Azonban én hosszú időn át törekedtem arra, hogy haszontalan legyek, és bár közel járok a halálomhoz, végül sikerrel jártam. A haszontalanságom vált a legnagyobb hasznomra.

Ha alkalmas volnék bármire, megnőhettem volna-e ekkorára?

És végül, te és én, mindketten dolgok vagyunk – hogyan ítélné meg egyik dolog egy másikat? Te, mint a halál szélén álló hasznavehetetlen ember, mit tudsz egyáltalán egy hasznavehetetlen fáról?

Amikor Si, az asztalosmester felébredt, elmesélte álmát tanítványának. Az inasa ezt kérdezte:

-- Ha ennyire haszontalan akar lenni ez a fa, akkor hogyan lehetséges, hogy mégis földoltárként szolgál?

-- Hallgass! – mondta a mester – Ne mondj semmit. A tölgyfa az oltár mellett nőtt ki, hogy emiatt nem ócsárolhatják őt azok, akik nem ismerik. Mit gondolsz, mennyien akarták volna már kivágni, ha nem az oltár mellett állna? Ez a tölgyfa az átlagostól eltérő módon védi magát. Ezért, ha hagyományos szempontok szerint ítélnék meg, akkor bizony messze járunk a valóságtól.

(*Már a Sang-korban (i.e. 17- 16. sz. – i.e. 1046 - 1045) tisztelték a Földet, mint olyan szellemi erőt, amiről úgy vélték, hogy az Éggel együtt egy közös egységet alkot. Ezt jelképezte a Föld oltára. Ez egy szabad ég alatti földhalom volt, amely körül fák álltak. A Nyugati Csou-korban (i.e. 1045 -771) rendszeres áldozatokat végeztek az ilyen földoltároknál. Szinte minden településnek megvolt a maga földoltára, ahol évente kétszer, tavasszal és ősszel rendeztek ünnepséget.

**Senki sem tartotta kivágásra érdemesnek.)

7. Nan-po Ce-csi egy napon a Sang-hegyen sétálgatott, és ott egy különleges fát pillantott meg. Ez a fa akkora hatalmas volt, hogy talán ezer szekér is elférhetett volna árnyéka alatt. Ce-csi így kiáltott fel:

-- Micsoda fa ez! Mennyi mindenre alkalmas volna!

Amikor azonban felnézett, látta, hogy a kisebb ágyai olyan göcsörtösek és görbék, hogy még gerendának vagy tutajfának sem lehetne használni; amikor végignézett törzsén, látta, hogy annyira lyukacsos és korhadt, hogy sem koporsót, sem ládát nem tudnának belőle készíteni. Miután megnyalta egyik levelét, a szája kisebesedett és fájdalmassá vált. Miután beszívta a fa illatát, olyan szörnyen érezte magát általa, mintha három napon át ivott volna.

-- Ez a fa nem jó semmire – állapította meg végül - És pontosan ezért nőhetett meg ekkorára. Ah, a szellemhez méltó ember ugyanilyen haszontalan!

Szung/Song állam egyik része, amelynek neve Csing-si, rendkívül alkalmas szivarfák, ciprusok és eperfák termesztésére. Azokat a fákat, amelyeknek egy vagy két arasz az átmérője, olyan emberek számára vágják ki, akik majmok kipányvázásához akarnak póznákat készíteni. Azokat a fákat, amelyeknek három vagy négy arasz az átmérője, olyan emberek számára vágják ki, akik gerendákat akarnak készíteni pompás házaikhoz. Azokat a fákat, amelyeknek hét vagy nyolc arasz az átmérője, olyan nemeseknek és gazdag kereskedőknek vágják ki, akik egyetlen deszkából akarják készíttetni koporsójuk oldalát. Éppen ezért ezek a fák sosem töltik be azokat az éveiket, amelyeket az Ég adott számukra, mert idejekorán véget vet életüknek egy fejsze vagy egy balta. Mindez a szörnyűség csak azért történik meg velük, mert jó faanyagot szolgáltatnak.

A Csie [könyv] előírja, hogy azok az ökrök, amelyeknek fehér a homlokuk, azok a disznók, amelyeknek orruk felfelé hajlik, és azok az emberek, akik aranyérben szenvednek, nem áldozhatóak fel a Ho-nak*. A sámánok ismerik ezeket az ismérveket, és balszerencsésnek ítélik az ilyen élőlényeket. Azonban a szellemhez méltó emberek pontosan ugyanezekért szerencsésnek tartják őket.

(*A Sang-korban (i.e. 17-16. sz. – i.e. 1046-1045) elterjedt szokásnak számított az emberek feláldozása, amelyet különféle természeti erőknek, mint például a Ho (Sárga-folyó), mutattak be. De ugyanígy megszokott volt királyi temetkezések során az alattvalókat, akár élve, akár rituálisan legyilkolva az uralkodóikkal közös sírba helyezni.)

8. Volt egyszer egy púpos, akit úgy hívtak, hogy Su. Az álla leért a köldökéig, feje teteje besüllyedt vállcsúcsai közé, tarkóján összecsomózott haja az égnek meredt, zsigerei fejjel lefelé helyezkedtek el, és combcsontjai úgy álltak, mintha extra bordái lennének. Varrásból és ruhamosásból élt. Rizs szitálásából és tisztításából pedig képes volt másik tíz embert etetni.

Amikor a hivatalnokok katonákat toboroztak, Su karjaival hadonászva gondtalanul ténfergett a tömegben. Amikor a hivatalnokok nagyszabású munkálatokat szerveztek, őt felmentették veleszületett fogyatékosága miatt. Amikor a hivatalnokok gabonát osztottak a betegeknek, ő három zsákkal kapott, és hozzá még tíz köteg tűzifát. Ez a szegény ember ilyen eltorzult testtel is képest volt ellátni magát és betölteni azokat az éveket, amiket az Ég adott számára. Hát még azok mennyire tudnák, akik eltorzult (hétköznapi értelemben vett) erénnyel rendelkeznek*!

(*Vagyis ugyanúgy, mint az előző két fejezetben szereplő szintén 'fogyatékos' fák, amelyek számára a haszontalanságuk bizonyul hasznosnak.)

9. Amikor Konfuciusz Csu államba látogatott, hallotta, amint Csie-jü, Csu állam bolondja, éppen elsétál az ajtaja előtt és így kiabál*:

-- Ó, főnix, főnix, mennyire megfogyatkozott az (hétköznapi értelemben vett) érényed! A jövőt nem várhatod, a múltat nem érheted el! Amikor az Út uralkodik az Égalatti fölött, a bölcs arra törekszik, hogy beteljesítse az összes feladatát. Amikor nem az Út uralkodik az Égalatti fölött, a bölcs arra törekszik, hogy fenntartsa önmagát. Manapság pedig csak reménykedni tud, hogy megmenekül a büntetéstől. A jó szerencse könnyebb, mint egy tollpihe, mégsem tudja senki, hogyan tartsa meg. A balszerencse nehezebb, mint a föld, mégse tudja senki, hogyan kerülje el. Hagyjátok abba! Hagyjátok abba, hogy az embereket szembesítitek az erénnyel! Veszélyben vagytok! Veszélyben vagytok, jelöljétek ki azt a földet, amerre futhattok! Ti páfrányok, ti tüskés páfrányok, ne tegyetek kárt az utamban! Hogy mentsem lábam, visszafordulok vagy kanyargós úton járok**!

A hegyi fák saját magukat vágatják ki, az olaj, amivel a mécsest táplálják, önmagát égeti el. A fahéjfa kérgét meg lehet enni, ezért megcsonkítják. A lakkfa hasznos, ezért bemetszéseket ejtenek rajta***. Minden ember ismeri a hasznosság hasznát, de senki nem ismeri a haszontalanság hasznát.

(*Csie-jü már szerepelt az I. fejezet 5. részében és feltűnik a VII. fejezet 2. részében is.

**Ennek a történetnek az alapja vagy a Konfuciusz: Beszélgetések és mondások című könyv 18. fejezetének 5. része vagy pedig egy olyan közös forrás, amelyet a Beszélgetések és mondások és a Csuang-ce kétfeléképpen dolgozott ki. Az utolsó mondatokat az általam forrásként használt fordítók szinte mindegyike máshogy fordítja. James Legge szerint túl rövid a szöveg ahhoz, hogy teljes mértékben értelmezni lehessen.

****Lakkszömörce vagy kínai lakkfa (*Toxicodendron vernicifluum*) a Távol-Kelet néhány országában, Japánban, Koreában, Kína több tartományában termő fa, amelynek kinyert nedvét évezredek óta használják ragasztásra, lakkozásra.)

V. A teljes-erényűség* jelei

1. Lu államban élt egy Vang Taj nevű levágott lábú ember, akinek ugyanannyi követője volt, mint Konfuciusznak.

Csang Csi ezekkel a szavakkal fordult Konfuciuszhoz:

-- Mester, miként lehetséges az, hogy Vang Taj-nak ugyanannyi tanítványa van Lu államban, mint neked, pedig neki levágták a lábát? Hiszen nem áll fel, hogy tanítsa őket, nem ül le, hogy beszélgesse velük. Mégis üresen mennek el hozzá és teljesen megtelve jönnek vissza tőle. Tényleg lehet szavak nélkül tanítani, és tökéletlen testtel tökéletes elmét birtokolni**? Miféle ember ő?

-- Ez az ember egy bölcs – válaszolta Konfuciusz – Eddig halogattam, hogy tiszteletem tegyem nála, de tanítómmá fogom őt fogadni. Bár ezt leginkább azoknak volna jó megtenniük, akik nem egyenrangúak velem. Ám miért csak Lu államnak kellene őt követnie? Hozzá vezetem majd az Égalattit, és mi mind a tanítványaivá válunk.

-- Ha ő így, levágott lábbal is a mesterek fölött áll – folytatta Csang Csi –, akkor bizonyára nagyon különbözik az átlagemberektől. És ha ez így van, akkor miféle egyedi módon használja az elméjét?

Konfuciusz ekként felelt:

-- Bár az élet és a halál is nagy jelentőséggel bír, őt egyik sem tudja megváltoztatni. Ha az ég leszakadna és a föld a feje tetejére állna, számára az sem jelentene veszteséget. Világosan látja azt, amiben nincs valótlán alkotóelem, és bár a dolgok változnak, ő nem változik velük együtt***. Elfogadja, hogy az átalakulás a dolgok végzete (*ming*), és tartja magát a változás forrásához***.

-- Ezt hogyan érted? – kérdezte Csang Csi.

-- Ha a különbözőségük szempontjából nézzük a dolgokat - magyarázta Konfuciusz -, akkor például a máj és az epehólyag éppen annyira különbözik egymástól, mint Csu állam és Jüe állam. De ha a hasonlóságuk szempontjából nézzük őket, akkor a tízezer dolog mind egy. Az ilyen ember, mint ő, nem azzal foglalkozik, hogy a fülei és szemei mit fogadnak be a külvilágból. Inkább hagyja, hogy elméje örömét találja az erény (*de*) harmóniájában***. Mivel minden dolgot egynek lát, így nem érzékeli egyetlen dolog elvesztését. Akként tekint elvesztett lábaira is, mint félredobott földkupacra.

Csang Csi tovább folytatta:

-- Vang Taj teljes mértékben a saját valójával van elfoglalva. A tudás által kiteljesíti az elméjét és az elméje által kiteljesíti a tiszta elme állapotát. De akkor miért gyűlnek köré a dolgok [az emberek]?

-- Az emberek a folyóvízben nem látják meg tükörcépüket, de a nyugodt állóvízben igen - hangzott a válasz - Csak a nyugalom képes lenyugtatni azt, aki nyugalmat keres. Azon dolgok közül, amelyek a földtől kapják a végzetüket (*ming*) csak a fenyő és a ciprus a hibátlan, mert télen éppen olyan zöldek, mint nyáron. Azok közül, akik Égtől kapják a végzetüket, csak Jao és Sun volt hibátlan, így a tízezer dolog vezetőivé lettek. Szerencsére helyesen élték saját életüket, ezáltal helyessé tették mások életét is.

Az eredendő tehetség megléte a vakmerőségben nyilvánul meg.

Egy hős, bátor katona egymagában szembeáll kilenc hadsereggel. És ha egy dicsőségre törő ember, ilyen módon uralkodva magán ekkora eredményre képes, akkor ez mennyivel inkább lehetséges egy olyan ember számára, aki eget és földet irányítja, aki kincsestárában tartja a tízezer dolgot, aki csak átmeneti szállásként használja testének hat tagját****, akinek fülei és szemei csak a dolgok képmásainak közvetítőiként szolgálnak, aki tudását az egységben fogja

össze, és akinek elméje sosem hal meg. Az ilyen ember maga választhatja meg azt a napot, amelyiken magasba emelkedik. Az emberek követnék őt, de miért is foglalkozna ő másokkal?

(*A "teljes-erényűség" kifejezést a *Csuang-ce* a Tao-t követő magatartás megvalósítására használja. Tehát nem hétköznapi értelemben vett erényt jelent, hanem egyfajta 'belső erőt' vagy hatalmat. Ez az 'erény' gyakorlatilag a Tao megmutatkozása a dolgokban és az emberekben egyaránt.

**Lásd a *Lao-ce* 2. versét: "(...) a bölcs ember a nem-cselekvés tevékenységével él s a szavak nélküli tanítást valósítja meg." (Tókei Ferenc fordítása)

***Mindkét kifejezés: „amiben nincs valótlan alkotóelem” és „a változás forrása” a Tao-t jelenti. Azt a Tao-t, ami igaz, és ami minden dolog időbeli és térbeli átalakulásának forrása, és ahol "az erény (*de*) harmóniája" ennek a Tao-nak a követését jelenti.

****A fej, a törzs, a két kar és a két láb.)

2. Élt egy ember, Sen-tu Csia, akinek nem voltak lábai*. A csengi Ce-csan-nal együtt ő is Po-hun Vu-zsen** mesternél tanult.

Egy napon Ce-csan így fordult ehhez a láb nélküli emberhez:

-- Ha én megyek ki elsőként, te maradsz hátra, és ha te mérsz ki elsőként, én maradok hátra. A következő napon újra együtt ültek ugyanazon a gyékénymatracon a teremben, és Ce-csan ugyanazokat a szavakat mondta neki, mint előző nap, de még hozzátette:

-- Én most indulok kifelé. Hátramaradsz vagy sem? Egyébként te nem is próbálsz kitérni egy ilyen magamfajta magas társadalmi rangban lévő ember útjából, mert úgy gondolod, hogy egyenlő vagy vele?

Sen-tu Csia ekként válaszolt:

-- Létezik-e mesterünk iskolájában ilyesmi, hogy magas társadalmi rang? Uram, annyira nagyra tartod magad miniszterként, hogy semmibe veszel másokat? Azt szokták mondani, ha egy tükör fényes, a porszem nem marad meg rajta. De ha megmarad rajta, akkor a tükör már nem fényes. Ha valaki sokat időzik értékes emberek között, hibátlanná válik. Itt a mi

tanítónk, akit azért választottál, hogy nagyobbá tegyen téged, mint amilyen vagy, és mégis így beszélsz? Nem gondolod, hogy tévedsz?

-- Egy ilyen külsejű ember, mint te – kérdezte megvetően Ce-csan –, igyekszik magát olyan jónak feltüntetni, mint Jao? Kinézetedről ítélve meglehet, hogy hiába vizsgálnád meg magad (hétköznapi értelemben vett) erényedet illetően.

-- Nagyon sokan mentegetőznek, ha vétkeznek valamiben – mondta Sen-tu Csia -, és úgy vélik, hogy nem érdemlik meg a büntetést. De vannak olyanok, akik nem keresnek kifogásokat, és akik elismerik, hogy nem érdemelnek kíméletet. Csak a teljes-erényű (*de*) ismeri fel az elkerülhetetlent és nyugszik bele a végzetébe (*ming*). Amikor a régi idők híres íjásza, Ji Ióni készülve felhúzta íját, a céltáblája előtt elsétált emberek mindegyikét el kellett volna találnia. Ha valamelyiket mégsem lőtte meg, akkor azt a végzet hozta így. Sok ép lábú ember nevet rajtam azért, mert nekem nincsenek meg a lábaim. Ez vad dühvel tölt el. De ilyenkor eljövök a tanítónkhoz, itt eldobom ezt az érzést, és lenyugszom. Talán azért, mert a mester megtisztít a jóságával. Tizenkilenc éve vagyok a tanítványa, de még sosem érezte velem, hogy nincs lábam. Uram, most te és én a fizikai testen belül kóborolunk, de te mégis a test külső formája alapján ítélsz meg. Nem tévedsz ebben?

E szavak hallatán Ce-csan kényelmetlenül érezte magát. Megváltoztatva viselkedését és arckifejezését, így szólt:

-- Uram, ne beszéljünk erről többet.

(*Az ókori Kínában az amputálás a legtöbb esetben - jogosan vagy nem jogosan - a büntetés egyik formája volt. Bár a *Csuang-ce* sem ebben, sem az előző történetben nem fejt ki, hogy mi miatt vágták le a főszereplők lábait.

Chinese plain in the late Spring and Autumn period (5th century BC)

**Cseng (Zheng) a mai Honan tartomány területén fekvő, i.e. 806-ban alapított ókori kínai hercegség volt, amely i.e. 375-ben vesztette el függetlenségét.

Ce-csan – eredeti nevén Kung-szun Csiao – Cseng hercegség minisztereként és uralkodói leszármazottként számos reformot dolgozott ki, amelyek megerősítették az államot.

Konfuciusz kortársa volt, és i.e. 522-ben halt meg. Po-hun Vu-zsen taoista tanító volt, aki a könyv további részében is feltűnik.)

3. Lu államban élt egy nyomorék, akit úgy hívtak, hogy Su-san Lábujj-nélküli*. Ez a szerencsétlen ember a sarkain vánszorgott el Konfuciuszhoz. A mester feddően szólította meg:

-- Uram, nem voltál elég elővigyázatos, így magadnak köszönheted a bajt. Ezek után miért jössz hozzám?

-- Nem voltam tisztában a kötelességemmel – felelte Lábujj-nélküli –, és nem fordítottam elég figyelmet a testemre, ezért vesztettem el a lábujjaimat. De most eljöttem hozzád, mert még mindig van valamim, ami értékeesebb, mint a lábaim, és ezt szeretném teljes mértékben megtartani. Nem létezik semmi, amit az ég ne borítana be, és nem létezik semmi, amit a föld ne tartana fenn. Mester, téged az ég és a föld részeként tekintelek – elvárhatom-e azt, hogy te ugyanígy fogadj el engem?

-- Bocsáss meg az előbbi faragatlanságomért – mondta Konfuciusz – Kérlek, uram, gyere be, itt megosztom veled azt, amit elsajátítottam.

Miután Su-san Lábujj-nélküli elment, Konfuciusz így fordult tanítványaihoz:

-- Legyetek szorgalmasak! Ez a Lábujj-nélküli egy megcsonkított ember. Mégis igyekszik elsajátítani azt a tudást, amivel kijavíthatja régebbi helytelen cselekedeteit. Azoknak pedig, akiknek (hétköznapi értelemben vett) erénye sértetlen, még nála is jobban kellene iparkodniuk!

Lábujj-nélküli elment Lao Tan-hoz**, és miután elmesélte ezt a történetet, hozzátette:

-- Konfuciusz még nem érte el a tökéletes ember szintjét, nemde? Mire jó az, hogy hozzád jön és olyan alázatosan szeretne tőled tanulni***? Talán abban reménykedik, hogy híres lesz a zavaros gondolatai és furcsa elképzelései révén, de nem ismeri fel, hogy a tökéletes ember számára ezek bilincsek és béklyók.

-- Miért nem vezetted rá arra, hogy élet és halál egy zsinórra vannak fűzve, és hogy ugyanígy az elfogadható és az elfogadhatatlan is egy szálon lógnak? – kérdezte tőle Lao Tan – Így sem szabadíthatad volna meg őt a béklyóitól?

-- Az Ég mérte rá a büntetést, hogyan tudtam volna én megszabadítani őt?

(*A 'Lábujj-nélküli' a nyomorék ember gúnyneve volt, és feltehetőleg a Su-san-on – azaz a Su-hegyen – lakott, ezért hívhatták így, hogy 'Su-hegyi Lábujj-nélküli'.

**Lao Tan, azaz Lao Ce.

***Kuo Hsziang egy legendára hivatkozik, mely szerint Konfuciusz fiatalabb korában meglátogatta Lao Cé-t, hogy tanítást kérjen tőle.)

4. Lu állam hercege, Aj ezekkel a szavakkal fordult Konfuciuszhoz:

-- Élt egy csúnya ember Vej államban, akinek Aj-taj To volt a neve*. Azok a férfiak, aki vele együtt éltek, szinte csüngtek rajta. Azon nők közül, akik meglátták őt, már vagy tíz mondta szüleinek, hogy 'inkább leszek ennek az embernek a szeretője, mint más férfi felesége'. Senki nem hallotta, hogy Aj-taj To kezdeményezett bármit, csak ment mások után. Nem töltött be uralkodói szerepet, amelyben emberek életét mentette volna meg, és nem volt annyi jövedelme sem, hogy ennivalóval tömjete tele az emberek gyomrát. Ráadásul csúnysága elborzasztott az Égalattit. Mindig egyetértett az emberekkel ahelyett, hogy el akarta volna fogadtatni velük az ő véleményét, és tudása is csak közvetlen környezetére terjedt ki. És mégis, férfiak és nők mind a társaságát keresték. Egészen biztosan kellett, hogy legyen benne valami, ami ennyire különlegessé tette őt.

Érte küldtettem, és láttam, hogy valóban elég csúnya ahhoz, hogy elborzassza az Égalattit. Ennek ellenére alig töltött egy hónapot nálam, éreztem, hogy van benne valami vonzó. És mielőtt eltelt volna egy év, már teljes bizalmamat élvezte. Mivel éppen akkor nem volt főminiszterem, át akartam neki adni az állam kormányzását. Bizonytalanul és kitérően válaszolt, mintha inkább el akarna utasítani. Nagyon elszégyelltem magam, de végül mégis ráruháztam a főminiszteri tisztet. Azonban nem sokkal később itt hagyott és elment. Rettenetesen sajnáltam ezt. Úgy éreztem, hogy hatalmas veszteség ért, és mintha nem maradt volna senkim, akivel megoszthattam volna az uralkodás örömét. Miféle ember volt ő egyáltalán?

Konfuciusz felelete így hangzott:

-- Egyszer, amikor éppen Csu államba mentem kiküldetésre, útközben néhány kismalacot láttam, akik halott anyjukból szoptak. Nem sokkal később mind felpattantak és elfutottak onnan. Érezték, hogy anyjuk nem látja őket, és hogy többé már nem olyan, mint ők. Nem az anyjuk fizikai testét szerették, hanem azt, ami mozgatta, elevenné tette őt.

Ha csatában elhullt harcosokat temetnek, nem borítják be őket koporsótakarókkal. Ha valakinek levágják a lábát, már nem igazán érdeklik a cipők. Mindkét esetben e dolgoknak – takarók és cipők – már nincsen alapja.

Az Ég fiának ágyasai nem vágják le körmeiket és nem lyukasztják ki füleiket. A frissen házasodott hivatalnokok a palotán kívül alszanak, és nem teljesíthetnek többé veszélyes küldetést. Ha a teljes fizikai test megtartásának ilyen nagy jelentőséget tulajdonít az uralkodó, akkor a teljes-erényű (*de*) embereket még jobban meg kellene becsülnie**.

Ez az Aj-taj To nem mondott semmit, mégis hittek neki az emberek, és bár semmi különlegeset nem tett, mégis szerették őt. Még az államod fölötti hatalmat is át akartad adni neki, mindössze attól tartottál, hogy nem fogja elfogadni. Olyan embernek kellett lennie, akinek teljes volt a belső ereje, de akinek ez a teljes-erénye (*de*) nem jelenik meg a fizikai formájában***.

-- Mit értesz azon, hogy a belső ereje teljes volt? – kérdezte Aj herceg.

-- Élet és halál, nyereség és veszteség – válaszolta Konfuciusz –, kudarc és siker, szegénység és gazdagság, érték és értéktelenség, rágalmazás és dicséret, éhség és szomjúság, hideg és meleg – ezek mind a dolgok átalakulása és a végzet (*ming*) működése. Éjjel-nappal egymást váltják előttünk, de emberi tudás nem képes feltárni a forrásukat. Éppen ezért nem engedhetjük, hogy [ezek a változások] megzavarják a harmóniánkat, és azt sem, hogy behatoljanak szellemünk kincsestárába.

Ha valaki összhangban és nyugalomban él ezekkel a változásokkal anélkül, hogy öröme érzete elveszne, és ha erre szüntelenül, éjjel-nappal képes, és létre tudja hozni a boldogság tavaszát a külső dolgokkal való kapcsolatában, megalkotni a pillanatot az elméjében – az ilyen emberre mondják, hogy a belső ereje teljes.

-- És mit értesz azon, hogy a teljes-erénye nem jelenik meg a fizikai formájában? – firtatta tovább a herceg.

-- Amikor a víz tükre sima és egyenes, akkor van a legnagyobb nyugalomban – felelte Konfuciusz – Csendes belül és kívülről sem kavarodik fel. A teljes-erény az ilyen tökéletes harmónia kialakítása. A dolgok pedig akkor sem képesek elszakadni az ilyen embertől, ha ez a teljes-erénye nem jelenik meg a fizikai formájában [mint ahogyan ez történt Aj-taj To esetében].

Néhány nappal később Aj hercege elmesélte ezt a beszélgetést Min Cé-nek****, és hozzátette:

-- Amikor annak idején dél felé fordulva az Égalatti uralkodója lettem, igyekeztem megfelelő módon gondoskodni népemről, és állandóan aggodalmaskodtam életük, jóllétük miatt. De most, hogy megtudtam, milyen a tökéletes ember, attól tartok, hogy hiányzik belőlem egy uralkodó igazi tulajdonságai, és hogy csak veszélybe sodrom magam és az országom vesztét okozhatom.

Konfuciusz nem az alattvalóm és én sem az ő uralkodója, mi erény-barátok***** vagyunk.

(*Aj herceg i.e. 494 és i.e. 467 között uralkodott Lu államban. Aj-taj To viszont fiktív alak, akinek To a neve, míg Aj-taj a csúnyaságára utal.

**A Konfuciusz szájába adott válasz a rejtett erényre (*de*) vonatkozó különböző példák felsorolása. Kezdi ott, hogy a test életető energia nélkül csak egy mozdulatlan valami; vagy a koporsótakarók koporsó nélkül, cipők láb nélkül alapot vagy értelmét veszített tárgyak; folytatja az egész/teljesség témájával (ágyasok és a hivatalnokok, illetve a bölcsek erénye); és zárja a teljes-erényhez vezető út leírásával.

***Ezek a torz vagy csúnya alakok még jobban kihangsúlyozzák azt, hogy a test kinézetének, azaz a külsőnek semmi köze nincs a Tao-t követését jelző 'belső erő'-höz vagy 'teljes-erény'-hez.

****Min Szun, azaz Ce-csien, (körülbelül i.e. 536 – i.e. 487) Konfuciusz második legjobb tanítványa volt.

*****Az 'erény-barátok' kifejezést a *Csuang-ce* azokra vonatkoztatja, akik mind egyek a Tao követésében, bár a saját, egyéni módjukon teszik ezt. Ezzel ellentétben állt a *Lao-ce* 'bölcse', aki még egyedül, magányosan követi az 'Utát' azaz a Tao-t.)

5. Egy dongalábú, ajaktalan, púpos férfi tanácsokat adott Vej állam hercegének, Ling-nek. A herceg annyira elégedett volt vele, hogy amikor egészséges formájú emberekre nézett, úgy találta, hogy mindnek túl vékony a nyaka*.

Egy másik férfi, akinek agyagkorsó méretű golyvája volt, tanácsokat adott Csi állam hercegének, Huan-nak. A herceg annyira elégedett volt vele, hogy amikor egészséges formájú emberekre nézett, úgy találta, hogy mindnek túl vékony a nyaka. Ha valakinek az erénye teljes, akkor a testi formájáról megfélemedeznek. Amikor az emberek nem feledkeznek meg arról, amiről általában megfélemedeznek, de megfélemedeznek arról, amiről általában nem feledkeznek meg – az az igazi megfélemedezés.

Ezért a bölcs kóborol. Számára a tudás olyan, mint egy idegen kinövés; az ígéret, mint a ragasztó; a szívességet társadalmi kegynek veszi; és a jó képességekről úgy véli, hogy azok nem mások, mint kereskedelmi áruk. A bölcs nem tervez – akkor mire használná a tudást? A bölcs nem darabol – akkor mire használná a ragasztót? A bölcsnek nincsenek veszteségei – akkor mire használná a szívességet? A bölcsnek nincs mit eladnia – akkor miért kereskedne? Ez a négy dolog az Ég (természet) zabkásája. Az Ég zabkásája az Ég tápláléka. És ha a bölcs az Égtől kapja a táplálékát, miért volna szüksége bármire is az emberektől? A bölcsnek emberi teste van, de érzelem-nélküli [nincsenek indulatai és vágyai]. Mivel emberi formája van, ezért az emberek közé tartozik. De mivel érzelem-nélküli, ezért sem a 'helyes', sem a 'helytelen' nem érinti meg. Milyen jelentéktelen és elenyésző az a része, ami az emberiséghez köti! Milyen lenyűgöző és hatalmas az, ahogyan megnyilvánul benne az Ég tökéletessége!

-- Valóban létezik érzelem-nélküli ember? – kérdezte Huj Ce** Csuang Cé-t.

-- Igen – hangzott a válasz.

-- De hogyan hívhatsz embernek egy olyan valakit, aki érzelem-nélküli [nincsenek indulatai és vágyai]?

-- A Tao adja neki az egyéni megjelenését, az Ég (természet) pedig az emberi formáját, miért ne hívhatnánk embernek?

-- De ha embernek nevezed – firtatta tovább Huj Ce –, akkor hogyan lehetséges, hogy érzelem-nélküli?

-- Nem egyformán értelmezzük az érzelmeket – felelte Csuang Ce – Amikor azt mondom, hogy érzelem-nélküli, akkor úgy értem, hogy az ilyen ember nem engedi, hogy a rokonszenve vagy ellenszenve behatoljon bensőjébe és hogy kárt tegyen benne. Összhangban áll a magától olyannal***, és nem törekszik arra, hogy mesterségesen növelje az életét.

-- Ha nem törekszik arra, hogy mesterségesen növelje az életét, akkor hogyhogy létezik a személye? – akadékoskodott Huj Ce.

-- A Tao adja neki az egyéni megjelenését – ismételte meg Csuang Ce –, az Ég pedig az emberi formáját. Nem engedi, hogy rokonszenve vagy ellenszenve behatoljon bensőjébe és kárt tegyen benne. Uram, te most úgy kezeled a szellemedet, mintha az nem is a tiéd lenne, és kimeríted magad. Dőlj egy fának és énekelj, vagy bóbiskolj egyet az asztalodnál. Az Ég választott számodra egy testet, te pedig arról zagyválsz, hogy mi a „kemény” és mi a „fehér”****?

(*Eredetileg bizonyára egyéb tulajdonságok szerepeltek itt, amelyek egy normális ember testfelépítésére utalnak, pl. járása, háta vagy a szája széle, de valamiért ezeket kihagyták és a következő mondatban lévő tulajdonsággal helyettesítették.

**Ahogy írtam az I. fejezet 7. részének lábjegyzetében, Huj Si (vagy Huj Ce) nem csupán főminiszter, hanem filozófus és Csuang Ce barátja is volt. Körülbelül i.e. 370-310 között élt.

***A „magától olyan”-nal való összhang a Tao működésére utal, amelyik nem mesterséges vagy emberi, hanem 'spontán' - *ziran/ce-zsan* -, azaz magától történik vagy magából ered.

****A II. fejezet 4. részében és a II. fejezet 5. részében Csuang Ce már tett említést Gongszun Long kínai filozófus műveiről, amelyekkel akkor sem értett egyet.)

VI. A nagyszerű és tiszteletreméltó mester

1. Aki tudja, hogy mi az, amit az Ég (természet) cselekszik, és aki tudja, hogy mi az, amit az ember cselekszik, az elérte a tökéletességet. Aki felismeri, hogy mi az, amit az Ég (természet) cselekszik, az összhangban él az Éggel (természettel). Aki felismeri, hogy mi az, amit az ember cselekszik, az használja arra azt a tudását, amit tud, hogy fejlessze azt a tudását, amit nem tud. Ezáltal megéli azokat az éveket, amiket az Ég (természet) adott számára anélkül, hogy életének menete félúton megszakadna. Ez a tudás csúcspontja.

Viszont akad egy kis gond. A tudás hitelessége attól függ, hogy igazolja-e azt valami, de ami valaminek a függvénye, az meglehetősen bizonytalan. Honnan lehet azt tudni, hogy amit éginek [természetesnek] nevezek, az valójában nem emberi, és amit emberinek nevezek, az valójában nem égi? Először találnunk kell egy igaz embert, utána meglesz az igaz tudás is*.

(*Ez egy újabb kifejezés a taoista bölcsre. Ahogyan olvasható az I. fejezet 3. részében, Csuang Ce – ellentétben Lao Ce-vel - többféle kifejezést használ: „tökéletes ember, szellemhez méltó ember, bölcs ember”.)

2. Mit értünk 'igaz ember' alatt*? A régi idők igaz emberei nem nyomták el a gyengéket, nem törekedtek hősies cselekedetekre, nem szóttak terveket. Nem bánták meg, ha hibát követtek el, és nem éreztek önelégültséget, ha sikert értek el. Félelem nélkül hágtak fel magaslatokra, és ha vízbe gázoltak, nem lettek nedvesek, ha tűzbe léptek, nem égtek meg. A tudásuk által felemelkedtek, és elérték a Tao-t.

A régi idők igaz emberei nem álmodtak, amikor aludtak és nem aggodalmaskodtak, amikor ébren voltak. Nem foglalkoztak azzal, hogy ételeik ízletesek legyenek. Lélegzetük mély volt és csendes. Míg az igaz ember a sarkaiból lélegzik**, addig az átlagemberek a torkukból lélegeznek, és kudarcot vallottan a szavaik úgy törnek elő belőlük, mintha öklendeznének. Szenvedélyes érzéseik és vágyaik mélyek, de az Ég (természet) iránti elköteleződésük sekély.

A régi idők igaz emberei nem ismerték, hogy mi az élet iránti szeretet vagy a halállal szembeni ellenszenv. Nem lelkesítette őket az életbe való belépés és nem vonakodtak belőle eltávozni. Higgadtan jöttek és higgadtan mentek. Nem felejtették el azt, hogy milyen volt a kezdetük, és nem kutatták azt, hogy milyen lesz a végük. Derűvel elfogadták életüket és róla megfelekezve tértek vissza [életük előtti állapotába]. Akik ilyenek, azok nem arra használják az elméjüket, hogy eltérítsék a Tao-tól, és nem arra használják az emberit, hogy kisegítsék az égit. Akik ilyenek, azokat hívjuk igaz embereknek.

(*Az igaz emberről szóló leírás eleje éppen olyan eltorzított és eltúlzott, mint amit az I. fejezet több részében is lehet olvasni a szellemhez méltó vagy tökéletes emberről, és amit nem könnyű értelmezni. Ettől függetlenül a lényege mégis az, hogy alapvetően milyen a Tao tökéletes megértése és a vele való harmonikus együttélés. Az 'igaz ember'-ről szóló leírás csak a *Belső fejezetek* VI. fejezetében szerepel.

**Victor H. Mair hasonlóságot lát a taoista bölcsek és az ókori indiai szent emberek között. Mindkét hagyományban szerepeltek különböző légzőgyakorlatok és speciális testtartások (*ászanák*). Erre egyik példa az itt említett "sarkaiból lélegzik" kifejezés, amely a fejenállás/*sirsászana* egyik változata lehet.)

3. Az ilyen [igaz emberek] elméje minden gondolattól mentes volt*, viselkedésük nyugodt, homlokuk sima. Az ősz hűvössége és a tavasz enyhessége áradt belőlük. Örömük és haragjuk olyan természetesen váltotta egymást, akár az évszakok. Megfelelő módon viszonyultak minden dologhoz, és senki nem ismerte határaikat.

**Éppen ezért, ha egy bölcs ember hadjáratot vezetve elpusztított egy államot, akkor sem vesztette el a nép szívét. Jóindulata kiterjedt tizezer nemzedékre anélkül, hogy szeretet lett volna benne [egyres] emberek iránt.

Így hát, akinek örömet okoz, hogy sikert érjen el, az nem bölcs. Aki könnyőre, az nem emberséges. Aki mérlegeli, hogy mikor cselekszik [helyesen], az nem a bölcsesség embere. Aki számára a nyereség és veszteség nem egy és ugyanaz, az nem nemes ember. Az, aki hírnévre törekedve azt kockáztatja, hogy elveszíti valódi önmagát, nem a tudás embere***. És aki elpusztítja életét, és nem hű önmagához, az nem lehet az emberek szolgálatára. Hu Pu-csie, Vu Kuang, Po-ji, Su-Csi, Cse Cu, Hszü-jü, Csia Ta, Sen-tu Ti – ők mindannyian az embereket szolgálták és kielégítették mások igényeit, de nem vették figyelembe igazi önmagukat****.

(*Jobbára úgy fordítják, hogy „az elméje feledékeny” vagy „mentes minden gondolattól és szándéktól” vagy „szabad”.

**Vannak olyan fordítók (Rober Eno, Victor H. Mair és A.C. Graham), akik szerint a szöveg további része majdnem biztosan későbbi betoldás. Célja feltehetően az lehetett, hogy a taoista bölcs fogalmát élesen szembe állítsa a konfucianusi ember eszményével. Emiatt ezek a fordítók le sem fordítják a szöveg további részét.

***Konfuciusz két nagy csoportra osztotta az embereket, az átlagos „kis emberekre” (*hsziao-zsen*) és „nemes emberekre” (*csün-ce*), azaz az erkölcsileg magasabb rendű emberekre, aminek elérésére önműveléssel, tanulással kell törekedni. A *Csuang-ce* többször is kihangsúlyozza, hogy az emberi értékek (hírnév, anyagi javak, rang) mesterséges dolgok. És az a törekvés, hogy ezen dolgokat megszerezzük, ellentétes a Tao eredeti természetes működésével. A „konfucianizmus”, mint szó jelentése kínaiul „írástudók/tudósok iskolája”.

****A konfucianizmus által nagyra tartott történelmi alakok, köztük reformerek vagy a fennálló állapotot megtartani igyekvők, akiket vagy meggyilkoltak vagy öngyilkosságot követtek el.)

4. A régi idők igaz emberei magasztosan, fennköltén viselkedtek, mégsem nem buktak el. Fogyatékosnak tűntek, mégsem fogadtak el semmit. Tartózkodóan függetlenek voltak, de nem csökönységek. Szétáradóan üresek maradtak, mégsem kérkedtek vele*. Derűsnek tűntek, mintha [állandóan] boldogok lennének. Kelletlenül, csak akkor cselekedtek, ha már elkerülhetetlen volt**. Áradt belőlük a vonzerő. Szelídségük megerősítette az emberekben az erényt (*de*). Szigorúsággal alkalmazkodtak a világhoz; önteltek voltak, mintha semmi nem irányíthatta volna őket. Szükszavúságra törekedtek, mintha el akartak volna zárkózni a világtól; szórakozottan viselkedtek, mintha elfelejtették volna, hogy mit akartak mondani.

[A régi idők igaz emberei] úgy tekintettek a büntetésre, mint a testre; a szertartásokra (*li*), mint a szárnyakra; a bölcsességre, mint ami alkalmas időben van; az erényre, mint ami indokolt. Mivel úgy tekintettek a büntetésre, mint a testre, emberségesek voltak a halálbüntetés kiszabása során. Mivel úgy tekintettek a szertartásokra, mint a szárnyakra, együtt haladtak a világgal. Mivel úgy tekintettek a bölcsességre, mint ami alkalmas időben van, bizonyos dolgokat meg kellett tenniük. Mivel úgy tekintettek az erényre, mint ami indokolt, olyanok voltak, mint egy kétlábú ember, aki [erőlködés nélkül] feljut a hegy tetejére. És mégis mindenki azt hitte, hogy hatalmas erőfeszítéssel tették azt, amit tettek***.

(*A Tao nem csupán spontán, azaz „magától olyan”, hanem üres is, azaz „nem-levő”. A Tao-ot követő bölcs üressé teszi szívét/elméjét, hogy megvalósíthassa azt a bizonyos „szabad vagy gondtalan kóborlást”, vagyis a dolgokon való felülemelkedést.

**A dolgokon való felülemelkedés valójában a nem-cselekvés vagy nem-erőltetve cselekvés (*wuwei*) megélése.

***Ez a második, egyben utolsó bekezdés - amely a taoista bölcslet olyan uralkodóként mutatja be, aki büntetéseket fogadosít, szertartásokat alkalmaz, illetve a bölcsességet és erényt indokoltnak tartja – ellentétesnek tűnik a könyv többi részén olvasható taoista bölcs tulajdonságainak leírásával. Mitsuji Fukunaga japán fordító szerint ezek a mondatok egy i.e. 2.-3. századi szerző betoldásai lehetnek, akire hatással voltak a legista filozófia elvei. Míg Menciusz „idealista” elképzelése szerint az ember alapjaiban jó, addig a legizmus kiindulópontja az volt, hogy az emberi alaptermészet rossz, és csak neveléssel, jó kormányzással, szertartásokkal, bölcsességgel, erénnyel, jutalmazással és büntetéssel lehet valakiből „nemes embert” (*csün-ce*) formálni.)

5. [A régi idők igaz emberei számára] mindaz, amit kedveltek „egy” volt, és mindaz, amit nem kedveltek, szintén „egy” volt. Amire „egy”-ként tekintettek, az „egy” volt; amire „nem egy”-ként tekintettek, az szintén „egy” volt. Amikor az „egy”-ben időztek, akkor az Ég (természet) követőjeként viselkedtek. Amikor „nem az egy”-ben időztek, akkor az ember követőjeként viselkedtek*. Azt, akiben sem az ember, sem az Ég nem győzi le egymást, úgy hívják, hogy igaz ember.

Az életet és a halált a végzet (*ming*) elrendeli el. Éppen ilyenek az éjszakák és a nappalok folyamatos váltakozása – ezek az Égtől (természettől) függőek. Az embernek ebbe nincs semmiféle beleszólása, mert ez a dolgok természete. Vannak, akik úgy tekintenek az Égre, mint saját apjukra és szeretik azt. Mennyivel jobban tennék, ha azzal kapcsolatban cselekednének így, ami felülmúlja az Eget! Vannak, akik különösképpen tisztelik uralkodójukat, mint feljebbvalójukat, és akár még meghalni is hajlandóak érte. Mennyivel jobb volna, ha azzal kapcsolatban cselekednének így, ami az igazi [uralkodó]**!

Amikor a patakok kiszáradnak, a halak összegyűlnek a mederben. Sárral nedvesíti be egyik a másikat, és nyálkájukkal tartják egymást nyirkosan. Pedig mennyivel jobb volna nekik a folyókban és tavakban [úszkálva] megfeledkezni magukról! És ahelyett, hogy az emberek

dicsérik Jao császárt és elítélik a zsarnok Csie császárt, jobb volna, ha mindkettőről megfeledeznének, és elmerülnének a Tao-ban.

(*Ahogyan a II. fejezet 4. részében is olvasható, a „Tao által mind egyggyé válnak”, azaz „minden [dolog és nézet] egy”. Ennek felismerésére csak a Tao-t követő igaz ember képes.

**Azaz „A nagyszerű és tiszteletreméltó mester”, vagyis a Tao.)

6. A Nagy Tömeg (természet/univerzum) testet ad, életem delén nehéz munkát, idős koromra nyugalmat, halálom után pihenőhelyet – tehát ha jó lesz általa az életem, akkor jó lesz általa a halálom is.

Ha elrejték egy csónakot egy vízmosás hasadékaiban és egy halászhálót egy mocsárban, akkor úgy gondolom, hogy ezek a tárgyak biztonságban vannak. Azonban az éjszaka közepén arra jöhet egy erős ember, aki a vállára véve elviszi onnan azokat, és nekem erről sejtelmem sem lesz. Bár jó ötletnek tűnik a kisméretű dolgot a nagyobbban elrejtetni, mégis eltűnhet onnan. De ha az Égalattit elrejtjük az Égalattiban, semmi sem fog eltűnni. Ez a dolgok állandóságának végső valósága.

Amikor megessük velünk az, hogy emberi alakot kapunk, akár még örülhetünk is neki. Ugyanakkor ez az emberi alak tízezer átalakuláson megy keresztül, és sosem ér a végére. Ezáltal az öröme való alkalom megszámlálhatatlanná válik. Éppen ezért a bölcs ember ott kóborol, ahol a dolgok nem tűnnek el, hanem mindegyik megmarad. A bölcs ugyanolyan szívélyesen fogadja a korai halált, mint az idős kort. Ugyanolyan szívélyesen fogadja az élet kezdetét, mint a végét. Az emberek megpróbálják őt követni, ám mennyivel jobb volna, ha azt követnék, ami a tízezer dolgot áthatja és amiből minden átalakulás ered*!

(*A Tao minden dolog és jelenség működésének, átalakulásának forrása.)

7. Ez a Tao – van belső lényege és megbízhatósága, de cselekvés nélküli (*vuvej*) és forma nélküli. Át lehet adni, de nem lehet átvenni. Megragadható, de nem látható. Önmagában van a gyökere, saját magában van az alapja. Már az Ég és a Föld keletkezését megelőzően, ősidők óta folyamatosan létezik. Szellemiséget adott az ősök szellemeinek és az istenekké lett uralkodóknak*; ő szülte az Eget és a Földet. Túlnyúl a legmagasabb ponton, mégsem mondhatjuk rá, hogy magas; a föld hat iránya alatt terül el, mégsem mondhatjuk rá, hogy mély. Az Ég és a Föld előtt született, mégsem mondhatjuk rá, hogy régóta létezik; ősibb mindennél, mégsem mondhatjuk rá, hogy öreg.

Si-vej elérte a Tao-t, és vele elhatárolta az eget és a földet. Fu-hszi elérte, és vele belépett az anya elsődleges lélegzetébe. A Vej-tou elérte, és ősidőktől fogva nem tér le pályáról. A nap és a hold elérte, és ősidőktől fogva váltják egymást. Kan-pej elérte, és általa Kun-lun ura lett. Feng-ji elérte, és általa a nagy folyóban kóborol. Csien Vu elérte, és általa a Taj-hegyen lakozik*. Huang-ti elérte, és általa felemelkedett a felhős égbe. Csuan-hszü elérte, és általa a sötét palotában lakozik. Jü-csiang elérte, és segítségével az Északi-sarkon telepedett le. Hszi Vang-mu elérte, és segítségével a Sao-kuang kastélyában foglalta el helyét - senki nem tudja, hogy mióta, senki nem tudja, hogy meddig. Peng Cu elérte, és Sun uralkodásának idejétől egészen az Öt Hegemón koráig élt****. Fu Jüe elérte, és általa Vu-ting főminisztere lett, és kiterjesztette uralkodását minden égalattira. [Halála utána] Fu Jüe felkapaszkodott a Nyilas csillagképre, meglovagolta a Skorpiót, majd elfoglalta helyét a csillagok között*****.

(*Kínában már a neolitikus kortól kezdve meghatározónak számított a halott ősök kultusza. Legyen szó a szűkebb vagy tágabb család tagjairól vagy a kiemelkedőbb teljesítményt felmutató uralkodókról, feleségeikről, minisztereikről, stb. akiket haláluk után isteni rangra emeltek. A halott ősöknek áldozatot mutattak be.

**Vannak olyan kommentátorok, fordítók, akik szerint ez az egész bekezdés későbbi betoldás. Ebben különféle istenségek vagy mitikus lények szerepelnek, akiknek történetei nem igazán ismertek, így a különböző fordítók különbözőképpen fordítják.

***Vej-tou a Nagymedve csillagkép neve. Kan-pej a nyugati vidék mitikus Kunlun-hegyének szelleme, Feng-ji a Sárga-folyóé és Csien Vu a Taj-hegyé.

****Huang-ti (Sárga császár) legendás uralkodó volt, Csuan-hszü pedig az unokája. Jü-csiang a messzi észak szelleme, emberi arccal és madártesttel. Hszi Vang-mu – a nyugati anyakirálynő – szintén a Kunlun-hegyének halhatatlan szelleme. Peng Cu – róla már olvashattunk az I.2.-ben -, az a hosszú életű ember, aki a legendák szerint körülbelül i.e. 2200-tól i.e. 7. századig élt.

*****Fu Jüe Vu-ting minisztere volt. Vu-ting-et a Sang-dinasztia legelső olyan uralkodójaként tartják számon, akinek létezését a kortársak is megerősítik, és aki kb. i.e.1250-1192-ig uralkodott. Azonban arról a legendáról, mely szerint Fu Jüe felemelkedett az égbe és csillaggá vált, nem sok információval rendelkezünk.)

8. Nan-po Ce-kuj így fordult Nu Jü-höz:

-- Miként lehetséges az, hogy idős korod ellenére olyannak tűnsz, mint egy gyerek?

-- Járatos vagyok a Tao-ban – válaszolta Nu jü.

-- Én is megtanulhatom a Tao-t? – kérdezte Nan-po Ce-kuj

-- Nem! Hogyan is tudnád? – tiltakozott Nu Jü – Te nem olyan ember vagy. Pu-liang Ji azonban egy bölcs képességével rendelkezett, ugyanakkor híján volt a Tao-nak. Belőlem viszont hiányoztak a bölcs képességei, de rendelkeztem a Tao-val. Ezért tanítani akartam őt abban a reményben, hogy valódi bölcs válik belőle. Hiszen, te is tudod, hogy könnyebb elmagyarázni a Tao-t egy olyannak, akiben megvan a bölcsességre való képesség. Tehát elkezdtem foglalkozni vele, okítani őt. Három nap múlva képessé vált arra, hogy az Égalattit számúzza elméjéből. Miután képes volt arra, hogy az Égalattit számúzza elméjéből, még hét napig foglalkoztam vele. Ezután képessé vált arra, hogy a dolgokat számúzza elméjéből. Miután képes volt arra, hogy a dolgokat számúzza elméjéből, további kilenc napon át foglalkoztam vele. Ezután képessé vált arra, hogy idegenként tekintsen saját életére. Miután képes volt arra, hogy idegenként tekintsen saját életére, elméje olyan tiszta lett, mint a hajnal. Ezután képessé vált arra, hogy érzékelje az egyetlent. Miután érzékelte az egyetlent, megszüntette minden gondolatát a múlttól és jelenről. Miután megszüntette minden gondolatát a múlttól és jelenről, képessé vált belépni oda, ahol nincs élet és nincs halál. Ahol az, ami elveszi az életet, nem hal meg, és ami létrehozza az életet, nem él. Minden dolog követi, minden dolgot fogad, minden dolgot elpusztít, minden dolgot kiegészít. A neve Békesség-A Zűrzavarban. Ez azt jelenti, hogy a zűrzavar vezet a megvalósuláshoz.

-- És ezt te hol tanultad? – kérdezte Nan-po Ce-kuj

-- Fu-mo fiától tanultam – válaszolta Nu Jü -, Fu-mo fia meg Lo-szung unokájától. Lo-szung unokája Csan-ming-től tanulta, ő pedig Nie-hszü-től. Nie-hszü Hszü-jü-től, ő maga Wü-ou-tól. Wü-ou Hszüan-ming-től, ő Sen-liao-tól és Sen-liao Ji-si-től tanulta*.

(*Robert Eno szerint ez az egész 8. rész egyfajta paródia, ami kifigurázza az olyan eltúlzott, sejtelmes és dagályos taoista szövegeket, mint amilyen a *Lao-ce* vagy sok helyen maga a *Csuang-ce*. Hasonlóan Burt Watson-hoz, ő is úgy véli, hogy a rész végén szereplő beszédes nevek kigúnyolják a könyvekhez és írásokhoz, tanuláshoz ragaszkodó konfuciánusi iskolát. Ezeket a beszédes neveket az általam forrásként használt fordítók mindegyike, James Legge kivételével, különböző értelmezésben lefordította.

Ezeket a neveket a következőképpen fordította le Lin Jü-tang /az előbbi/ és Robert Eno /a második/:

„Tinta/Tintasegéd fiától tanultam – válaszolta Nu Jü -, Tinta/Tintasegéd fia meg Tanulás/Piros Ismétlés unokájától. Tanulás/Piros Ismétlés unokája Megértéstől/Tiszta Látástól tanulta, ő pedig Belátástól/Pletykás Engedélytől. Belátás/Pletykás Engedély Gyakorlástól/Várakozó Munkástól, ő maga Népdaltól/Balladaénekestől. Népdal/Balladaénekes Csendtől/Sötét Homálytól, ő Ürességtől/Hármas Rejtélytől és Üresség/Hármas Rejtély az Állítólagos Kezdetből/Kétséges-Ez-Hogyan-Kezdődött-től.”)

9. Négyen beszélgettek, Sze mester, Jü mester, Li mester és Laj mester.

-- Ki az, aki nem-levőnek tekinti a fejét, életnek a gerincét és a halált az ülepének? – kérdezték egymástól – Bárki is az, aki tudja, hogy élet és halál, létezés és pusztulás mind egyetlen test (*jiti*), annak barátja leszek.

A négy ember egymásra nézett és mosolygott. Nem volt ellentét a szívükben, és barátok lettek.

Nem sok később Jü mester ágynak esett és Sze mester meglátogatta őt, hogy érdeklődjön hogyléte felől.

-- Milyen hatalmas ez a Dolgok Teremtője, hogy így megnyomorított engem*! – kiáltott fel Jü mester. A háta olyan görnyedt lett, mint egy púposnak, ezáltal a belső szervei felnyomódtak teste felső részébe. Álla leért köldökéig, vállai magasabbra kerültek, mint a fejének teteje, nyakszirtje az ég felé meredt. A *jin- jang* életpárja (*csi*) összezavarodott, azonban elméje nyugodt volt. Odavonszolta magát egy kúthoz, megnézte tükörképét a vízében és így szólt:

-- Ó, jaj! A Dolgok Teremtője így megnyomorított engem!

-- Ezért neheztelsz rá? – kérdezte tőle Sze mester.

-- Miért neheztelnék? – válaszolta Jü mester – Ha a Dolgok Teremtője kakassá alakítaná át a bal karomat, akkor éjjel is figyelném az időt. Ha a jobb karomat nyílpuskává alakítaná át, akkor olyan madarat keresnék, amit lelőhetnék és megsüthetnék. Ha az ülepemet kerékké, a lelkemet pedig lóvá formálná, akkor felkapaszkodhatnék rá és nem volna szükségem

szekérre sem. Életet kaptam akkor, amikor ideje volt és majd el is fogom veszíteni, mert a dolgok rendje az elmúlás. Ha megelégszünk ezzel az idővel, és elfogadjuk ezt a rendet, akkor sem szomorúság, sem vidámság nem érint meg. Erre mondták a régiek, hogy „megszabadulás a kötelékektől”. Vannak olyanok, akik nem tudnak megszabadulni, mert kötődnek dolgokhoz. Pedig régóta tudott tény, hogy soha semmi nem győzhet az Ég (természet) fölött. Hát akkor én miért neheztelnék?

(*A "Dolgok Teremtője" szó szerint azt jelenti, hogy „az átalakulások alkotója" vagy "változás alkotója”, nem pedig a nyugati, bibliai értelemben vett semmiből teremtő Istent. Sokkal inkább maga a Tao.)

10. Nem sokkal később Laj mester is ágyának esett. Zihálva kapkodott levegő után, úgy tűnt, már a halálán van. Családja jajveszékelve álldogált körülötte. Amikor Li mester megérkezett, rájuk kiáltott:

-- Csitt! Menjetek odébb! Ne zavarjátok meg a változás folyamatát!

Majd az ajtófélfának dőlve e szavakkal fordult Laj mesterhez:

-- Milyen hatalmas is a Dolgok Teremtője! Vajon mit tesz veled ezután? Hová küld téged? Patkánymájat formál belőled? Vagy bogárlábat?

Laj mester fulladozva, lihegve felelt:

-- Egy gyerek engedelmeskedik szüleinek, és oda megy, ahová küldik. Keletnek, nyugatnak, északnak vagy délnek. A *jin* és *jang* azonban több, mint az ember szülei. Ha a *jin* és a *jang* azt akarja, hogy minél előbb meghaljak, de én nem engedelmeskedem nekik, akkor nem leszek egyéb, mint makacs és lázadó. És ez nem az ő hibájuk volna, hanem az enyém.

A Nagy Tömeg (természet/univerzum) testet ad, életem delén kemény munkát, idős koromra nyugalmat, halálom után pihenőhelyet – tehát ha jó lesz általa az életem, akkor jó lesz általa a halálom is*. Ha egy nagyszerű kovácmester öntőformájából kiszólna az olvadó fém, és azt mondaná a mesternek, hogy „készíts belőlem Mo-je kardot”**, akkor bizony a kovácmester úgy tekintene rá, mint valami rejtélyes, baljóslatú fémre. És ugyanígy csupán azért, mert nekem most éppen emberi formám van, azt mondanám, hogy „csak ember akarok lenni! Csakis ember”, akkor a Dolgok Teremtője rám is rejtélyes, baljóslatú szerzetként tekintene.

Így hát, ha az eget és a földet egy hatalmas kemencének tekintem, a Dolgok Teremtőjét pedig egy nagyszerű kovácmesternek, akkor hová küldhetne, ami nem volna megfelelő számomra? Életem befejezvé, elalszom, és nyugodtan ébredek fel [akármilyen formát is kapok].

(*Ugyanez olvasható a VI. fejezet 6. részében.)

**Az ókori kínai Vu állam királyának, az i.e. 514 – 496 között uralkodó He-lü-nek híres kardja.)

11. Ce-szang Hu, Meng Ce-fan és Ce-csin Csang beszélgettek. Az egyikük megkérdezte:

-- Ki az, aki úgy tud együtt élni másokkal, mintha nem élnének együtt, és úgy tud együtt tevékenykedni másokkal, mintha nem tevékenykednének együtt? Ki tud az égbe felkapaszkodni, a ködben vándorolni, a végtelenben bolyongani, és örökkön-örökké megfeledezni az életről?

A három ember egymásra nézett és mosolygott. Nem volt ellentét a szívükben, és barátok lettek.

Nem sokkal később Ce-szang Hu meghalt. Még temetés előtt Konfuciusz, az esetről értesülve elküldte Kung mestert, hogy felajánlja segítségét. Amikor Kung mester odaért, hallotta, hogy a halott egyik barátja komponált egy dallamot, amit a másik barátja lanton kísér. A dal, amit énekeltek, ekként hangzott:

-- Ó, Szang Hu! Ó, Szang Hu!

Visszatértél az igazihoz

De mi még emberként itt vagyunk*!

Kung mester besietett és így szólította meg őket:

-- Bátorkodom megkérdezni, hogy vajon megfelel-e a szertartásosság (*li*) elvének az, hogy a holttest jelenlétében dalt énekeltek?

A két ember egymásra nézett és nevetve feleltek:

-- Mit tud ez az ember a szertartásról (*li*)?

Kung mester Konfuciuszhoz visszatérve elmesélte mi történt:

-- Miféle emberek ezek? – kérdezte végül felháborodva – Műveletlenül viselkednek és úgy tekintenek a testre, mintha az valami idegen dolog lenne. Énekelnek a holttest jelenlétében anélkül, hogy egy szemernyit is változtattak volna magatartásukon. Szavakat sem találok az ilyenekre – miféle emberek ezek?

-- Ezek az emberek – válaszolta Konfuciusz – a hagyományos szokásokon kívül barangolnak, velem ellentétben, aki belül barangol. A kinti és a benti összeegyeztethetetlen egymással, ezért

hát bolond voltam, amikor elküldtelek oda, hogy részvétet nyilváníts. Ők a Dolgok Teremtőjének társai, akik az eget és földet összekötő életpára (*csi*) egységében kóborolnak. Úgy tekintenek az életre, mint valami idegen kinövésre, és számukra a halál olyan, mint e kinövés eltávolítása vagy egy kelés kivágása. Ebből a szemszögből kiindulva ki tudná megmondani, hogy melyik az élet és melyik a halál, vagy hogy melyik volt előbb és melyik utóbb? Különböző alkotóelemektől kölcsönözve állítják össze testüket, megfélelkezve májukról és epéjükéről, hátra hagyva érzéseiket, hallásukat és látásukat. Újra és újra járnak egy kezdet és vég nélküli körben anélkül, hogy tudatában lennének a kettő közötti átmenetnek. Korlátok nélkül bolyonganak a földi világ porán és mocskán túl, szabadon és könnyedén, erőlködés nélküli cselekvéssel (*vuvej*). Miért is kellene őket azzal háborgatni, hogy kövessék a szokásos szertartást (*li*) csak azért, hogy jó benyomást tegyenek az átlagemberre?

-- Ha ez így van – kérdezte Kung mester -, akkor te miért ragaszkodsz a hagyományos szokásokhoz, mester?

Konfuciusz ekként válaszolt:

-- Én egyike vagyok azoknak, akiket az Ég elítélt. Ennek ellenére megosztom veled [ezt, amit tudok].

-- Bátorkodom megkérdezni, hogy mi az pontosan? – faggatta Kung mester.

-- A halak egész életüket vízben töltik, az emberek egész életüket a Tao-ban töltik – felelte Konfuciusz – Ahhoz, hogy a halak jól érezzék magukat a vízben, elég elmerülniük a tóban, és kellő táplálékot találnak. Ahhoz, hogy az emberek jól érezzék magukat a Tao-ban, elég felhagyniuk minden erőfeszítéssel, és egész életükre nyugalmat találnak. Ezért mondják, hogy „a halak megfélelkeznek magukról a folyókban és tavakban, az emberek megfélelkeznek magukról a Tao művészetében”.

-- Bátorkodom megkérdezni – érdeklődött tovább Kung mester -, hogy pontosan miféle a különc ember?

-- A különc ember csak a többi emberhez viszonyítva különc, de ő az Ég társa. Úgy mondják, hogy „az Ég kis embere nemes ember az emberek között, és a nemes ember az emberek között az Ég kis embere”**.

(*A Sang-kor (kb. i.e. 16. sz. – i.e. 1045) óta létező hagyomány szerint temetés előtt szokás volt az ún. lélekviasszahívás, amely jobbára egy-két mondatból álló versike elmondásából állt. Itt azonban ének és lantjáték hangzik el.

**A VI. fejezet 3. részének lábjegyzetében már írtam, hogy Konfuciusz két nagy csoportra osztotta az embereket, az erkölcsileg magasabb rendű „nemes emberek” (*csün-ce*) és az átlagos „kis emberek” (*hsziao-zsen*) csoportjára.)

12. Jen Huj így fordult Konfuciuszhoz:

-- Amikor Meng-szun Caj édesanyja meghalt, Meng-szun úgy gyászolt, hogy egyetlen könnycseppet sem hullajtott, szíve mélyén nem érzett fájdalmat, és a temetésén sem mutatott szomorúságot. Mégis, annak ellenére, hogy ezt a három dolgot nem tette meg, Lu államban mindenki úgy véli, hogy kiválóan rendezte meg a temetést. Valóban elismerik az emberek az ilyen felszínes viselkedést? Csodálkozom rajta.

-- Meng-szun mindent megtett, amit meg lehetett – válaszolta Konfuciusz – Az ő tudása már átlag feletti. Ezért szerette volna leegyszerűsíteni a temetést, de ezt teljesen nem tehetette meg. Azért jó néhány dolgot mégis sikerült elhagynia. Meng-szun nem tudja, hogy mire való az élet, sem azt, hogy mire való a halál, nem tudja, hogy melyik jött előbb, melyik jött később. Készen áll arra, hogy a változás folyamatában valami mássá alakuljon anélkül, hogy tudatában volna ennek. Különbösen is, ha valami éppen átalakuláson megy keresztül, miből tudja meg, hogy ténylegesen változik? És ha valami éppen nem megy átalakuláson keresztül, miből tudja meg, hogy nem alakul-e át mégis? Könnyen meglehet, hogy te és én álmodunk, és még nem ébredtünk fel belőle. Bár Meng-szun testileg felzaklatódott, elméjében sértetlen maradt. Számára a halál nem valóságos dolog, csupán olyan, mint egy szállásról való kiköltözés. [A temetésen] egyedül Meng-szun volt ébren. Amikor a többiek gyászoltak, ő is gyászolt – ezért viselkedett úgy, ahogyan.

Ezenkívül még szoktunk beszélni „én”-ről. De honnan tudjuk, hogy az az „én”, akiről beszélünk, tényleg „én”? Valaki esetleg azt álmodja, hogy ő madár és felröppen az égre, vagy esetleg azt, hogy ő hal és lemerül a víz mélyére. Ugyanakkor nem tudjuk, hogy mi, akik most beszélgetünk, ébren vagyunk-e vagy álmodunk*? Olyan hirtelen önt el bennünket az öröm, hogy esélyünk sincs mosolyogni, és még azelőtt mosolyogni kezdünk, hogy esélyünk lenne eltervezni [a mosolyt]**. Amikor valaki megpihen abban, ami számára eltervezett, és félreteszi minden gondolatát az átalakulásról, akkor belép a rejtelmes Ég (természet) egységébe.

(*Az álom és ébrenlét egymáshoz való viszonyáról a II. fejezet 11. részében már olvashattunk, az ún. "pillangós történet"-ben.

**Ez a mondat meglehetősen homályos jelentésű, és többféle értelmezés is van.)

13. Ji-er Ce meglátogatta Hszü Ju-t*, aki ezt kérdezte tőle:

-- Mit tanultál Jao-tól?

Ji-er Ce így válaszolt:

-- Jao azt mondta, hogy gyakoroljam az emberség (*ren/zsen*) és az igazságosság (*ji*) kialakításának képességét, és azt, hogy világosan különbséget tudjak tenni a helyes és a helytelen között.

-- Akkor miért jöttél hozzám? – kérdezte Hszü Ju – Jao már megjelölte az arcod az emberséggel és igazságossággal, és levágta az orrod a helyessel és helytelennel**. Most hogyan fogsz szabadon és gondtalanul kóborolni a lesz-ahogyan-lesz ösvényen?

-- Igen, de legalább az ösvény határa mentén szeretnék vándorolni - válaszolta Ji-er Ce.

-- Ez nem lehetséges - mondta Hszü Ju - A vak ember nem tudja értékelni egy finom vonalú szemöldök vagy egy kedves arc szépségét, és nem leli örömét a szertartási köpenyek színpompájában.

Ji-er Ce ekként felelt:

-- Igen, de Vu-csuang elvesztette a szépségét, Csü-liang elvesztette az erejét és Huang-ti (Sárga császár) elvesztette a bölcsességét – mindegyik átformálódott és átalakult***. Honnan tudod, hogy a Teremtő nem törli le a jelölésemet, nem ragasztja vissza az orromat és nem állít helyre úgy, hogy követni tudjalak téged, mester?

-- Ah, ezt sosem tudhatjuk – legyintett Hszü Ju – Ezért most csak a lényegét vázolom neked: Az én Tanítóm, ó, az én Tanítóm! Megítéli a tízezer dolgot, mégsem gondolja magát igazságosnak (*ji*), bőkezűsége átfog tízezer generációt, mégsem gondolja magát emberségesnek (*ren/zsen*). Ősibb mindennél, mégsem gondolja magát hosszú életűnek; beborítja az eget, fenntartja a földet, kialakítja a dolgok különböző formáját, mégsem tartja magát ügyesnek. Vele kóborolok.

(*Hszü Ju Jao császár (i.e. 2333-2234) tanácsadója volt. Az I. fejezet 4. részében folytat beszélgetést a császárral.

**A megjelölés/tetoválás és orrlevágás, mint csonkítás, a büntetés általános formája volt az ókori Kínában.

***Sem Vu-csuang szépségének, sem Csü-liang erejének háttértörténetét nem ismerjük. Azonban Huang-ti (Sárga császár) legendája a Hadakozó fejedelemségek korában került fókuszba, és egy i.e. 2. századi kézirat szerint átmenetileg visszavonult a világtól, hogy a bölcsességét átalakítsa.)

14. Jen Huj így szólt [Konfuciuszhoz]:

-- Haladok.

-- Mit értesz ezalatt? – kérdezte Konfuciusz.

-- Megszabadultam az emberségtől (*ren/zsen*) és az igazságosságtól (*ji*).

-- Ez jó – válaszolta Konfuciusz -, de nem elég.

Egy napon Jen Huj újra eljött, és ezt mondta:

-- Haladok.

-- Mit értesz ezalatt? – kérdezte ismét Konfuciusz.

-- Megszabadultam a szertartásoktól (*li*) és zenétől (*jüe*)*.

-- Ez jó – válaszolta Konfuciusz -, de nem elég.

Egy napon Jen Huj harmadjára is eljött, és ezt mondta:

-- Haladok.

-- Mit értesz ezalatt? – kérdezte Konfuciusz.

-- Ülök és megfeledekzem mindenről.

Konfuciusz összehúzta szemöldökét:

-- Mit értesz ezalatt, hogy ülsz és megfeledekezel mindenről?

-- Kapcsolatom a testemmel és annak részeivel feloldódott, az érzékszerveimről lemondtam. Hátrahagyva testi formámat és búcsút mondvá értelmemnek egygyé váltam a Nagy Áthatóval**. Ezt értem azalatt, hogy „ülök és megfeledekzem mindenről”.

-- Ha egyé váltál [a Nagy Áthatóval], akkor semmiféle kedvelés [vágy] nincs benned – mondta Konfuciusz –, így átalakulva már nincs állandóságod. Ezért kiválóbb lettél, mint én***! Kérlek, hadd legyek a tanítványod!

(*Itt a különböző fordítások eltérnek a sorrendben. Míg James Legge, Burt Watson, Lin Jü-tang és Fung Yu-lan fordításában először az emberségről és igazságosságról feledkeznek meg Jen Huj, és a második alkalommal a szertartásokról és zenéről, addig Robert Eno és Victor H. Mair fordításában először a szertartásokról és zenéről, és utána az emberségről és igazságosságról.

**Az eredeti kínai szövegben ez áll: 'a nagy üresség, amiben nincsen akadály, elzáródás'.

***Ez utalás lehet Konfuciusz szavaira, ami a Beszélgetések és mondások VI. fejezetének 9. részében olvasható: "A mester mondotta: Milyen kiváló ember volt Hui!")

15. Ce-jü és Ce-szang barátok voltak. Egyszer, amikor tíz napon keresztül megállás nélkül esett az eső, Ce-jü-nek eszébe jutott Ce-szang, és az is, hogy barátja bajban lehet. Összecsomagolt egy kis rizst és elindult, hogy elvigye neki. Amikor odaért Ce-szang kapujához, olyan hangokat hallott, mintha valaki énekelve vagy zokogva lantot pengetne ezen szavak kíséretében:

-- Ó, apa! Ó, anya! Ó, ég! Ó, ember!

Mint amikor egy ember elfúló, elbicsakló hangon próbál meg elhadarni egy verset.

Ce-jü belépett:

-- Miért énekelsz így egy ilyen dalt? – kérdezte.

-- Azon elmélkedtem – felelte Ce-szang -, hogy mi okozta azt, hogy ilyen kétségbeejtő helyzetbe kerültem, de nem találok a választ. Hogyan is kívánhatták volna a szüleim, hogy ilyen szegény legyek? Az ég mindent beborít részrehajlás nélkül, a föld pedig mindent elbír részrehajlás nélkül – az ég és a föld engem választott volna ki arra, hogy szegénnyé tegyen? Megpróbáltam kitalálni, hogy ki tette ezt, de nem találtam a választ. És mégis itt vagyok, ebben az állapotban. Minden bizonyosan a végzet (*ming*) okozta mindezt!

VII. Uralkodók és királyok részére

1. Nie Csüe négy kérdést tett fel Vang Ji-nek, amikre ez utóbbi nem tudott válaszolni*. Ekkor Nie Csüe felugrott, és nagy örömmel futott Pu-ji-cé-hez, hogy elmesélje neki. Pu-ji-ce ezt kérdezte tőle:

-- És most már tudod [a válaszokat]**? Ju-jü törzsből való uralkodó nem lehet egyenlő a Taj törzsből származó uralkodóval***. A Ju-jü törzsből való uralkodó nagyra becsülte az emberséget (*ren/zsen*) annak érdekében, hogy uralkodjon az emberek fölött. És sikerült is uralkodnia az emberek fölött, de sosem jutott el abba a világba, ami nem-emberi. A Taj törzsből származó uralkodó nyugodtan és békésen aludt, és könnyedséggel telten ébredt. Egyik pillanatban lóként tekintett magára, a másik pillanatban ökörként. Tudása valódi és kételyektől mentes volt, az erénye (*de*) igaz, de sosem lépett be abba világba, ami nem-emberi****.

(*A II. fejezet 8. részében olvashattunk e kérdések közül hármat. A negyedik kérdést azonban nem ismerjük.

** A kommentátorok szerint Nie Csüe öröme abból fakadt, hogy végre felismerte, nincs válasz a kérdésekre.

***A „Ju-Jü törzsből való uralkodó” a bölcsh Sun, a konfuciánus filozófusok eszménye. Az a bizonyos „Taj törzsből származó uralkodó” minden bizonnyal a legendás mitológiai Fu-hszi istenkirály, aki a hagyomány szerint i.e. 2800 – i.e. 2737 között uralkodott, és akit a VI. fejezetben két helyen is megemlíti a *Csuang-ce*.

****Sun nem tudott felülemelkedni a "nem-emberi" és "emberi" közötti megkülönböztetésen, ezért nem érte el azt, ami "nem-emberi". Vele ellentétben Taj képes volt túlhaladni az összes megkülönböztetésen, számára nem léteztek kategóriák.)

2. Csien Vu meglátogatta a bolond Csie-jü-t*, aki ezt kérdezte tőle:

-- Mit mondott neked Zsi-Csung Si?

-- Azt – felelte Csien Vu -, hogy amikor az uralkodók a saját nézeteiknek megfelelően alakítják ki törvényeiket, módszereiket, szabályaikat és előírásaikat, akkor nem lesz senki, aki ezeknek ellen merne szegülni, és mindenki meg fog változni általuk.

-- Ez álszent erény (*de*) – legyintett Csie-jü – Ha valaki így kormányozná az Égalattit, az olyan lenne, mintha átgázolna a tengeren, mélyre ásna a Ho-ba (Sárga-folyóba) vagy egy szúnyogot rávenne arra, hogy hegyet cipeljen a hátán. Amikor egy bölcs kormányoz, akkor vajon az emberek tetteit irányítja? Nem, hanem mielőtt kormányozni kezd, saját magát hozza rendbe, majd megbizonyosodik arról, hogy minden azt teszi, amit tennie kell. Gondolj bele, a madár magasan száll, hogy elkerülje az íjász nyílvevőjét, és a kis egér mély lyukat ás a szent hegy alá, hogy elkerülje azt, hogy kiássák vagy hogy kifüstöljék. Butább volnál ettől a két kis élőlénynél**?

(*Már mindketten feltűntek az I. fejezet 5. részében, Csie-jü pedig a IV. fejezet 9. részében.

**Minden élőlénynek megvan a maga természetes képessége. A helyes uralkodás az, ha békén hagyják a dolgokat/embereket, és akkor a dolgok/emberek maguktól is helyesen cselekszenek. "Ha én nem-cselekvő vagyok (*vu-vej*), akkor a nép magától megváltozik; ha én szeretem a nyugalmat, akkor a nép magától megjavul (...)" Lao-ce, 57. vers, Tőkei Ferenc fordítása.)

3. Tien Kan a Jin-hegység déli oldalán bolyongott, midőn elérkezett a Liao-folyó partjára. Ott összetalálkozott egy névtelen emberrel, akihez így fordult:

-- Engedd meg, hogy megkérdezzem, hogyan kormányozzam az Égalattit?

-- Eredj innen! – kiáltott rá a névtelen – Hitvány ember vagy. Miért teszel fel ilyen kellemetlen kérdést nekem? Én éppen most azon vagyok, hogy a Dolgok Teremtőjének társává váljak. És ha ebbe belefáradok, akkor majd felkapaszodom a fény-és-üres levegő madarának hátára, hogy túljussak a hat égtáj sarkpontján; vándorlok a nem-létezés vidékén és megtelepszem a határtalanság vadonjában. Mi a csodának kavard fel az elmémet az Égalatti kormányzásának ügyével?

Azonban Tien Kan megismételte kérdését. A névtelen ember pedig megenyhülve ekként felelt:

-- Engedd, hogy az elméd megtalálja örömét az egyszerűségben, egyesítsd életpárádat (*csi*) a mérhetetlennel. Haladj együtt a dolgok természetes rendjével, és ne engedj teret a személyes részrehajlásnak – cselekedj így, és az Égalatti kormányzásával nem lesz gond.

4. Jang Ce-jü ezt kérdezte Lao Tan-tól*.

-- Tételezzük fel, hogy adott egy ember, aki éber, erős, a dolgok lényegét teljesen és tisztán átlátja, és fáradhatatlanul tanulmányozza a Tao-t. Nevezhetjük-e őt megvilágosodott királynak?

Lao Tan így válaszolt:

-- Egy bölcshez viszonyítva az ilyen ember olyan, mint egy buzgó hivatalnok, aki tönkreteszi testét, szorongással meríti ki az elméjét. A tigriseket és leopárdokat a gyönyörű prémjükért vadásszák; a majmokat elevenségük, a kutyákat pedig patkányfogó képességük juttatja pórászvégre.

Hogyan is lehetne ilyen embert egy megvilágosodott királyhoz hasonlítani?

Jang Ce-jü zavartan pislogott:

-- Akkor megengeded, hogy a megvilágosult király kormányzásáról kérdezzek?

-- Bár a megvilágosodott király kormányzása beborítja az Égalattit – felelte Lao Tan -, mégsem tűnik az ő érdemének. Hatása kiterjed a tízezer dologra, de az emberek mégsem függenek tőle. Bármit is tesz, nem említik a nevét, senki nem illeti őt dicsérettel. Hagyja, hogy minden dolog a világon megtalálja a saját örömét**. A kifürkészhetetlenben áll és a nem-levőben kóborol.

(*Feltehetőleg az a Jang Csu, aki az i.e. 4-5. században élt, és akit a hagyomány hedonista filozófusként tart számon. Ugyanakkor jobban megértve gondolatait, inkább tűnik a naturalizmus szószólójának, és talán pontosan ezért ostorozta őt olyan hevesen Meng Ce (azaz Menciusz i.e. 372- 289). A *Lie-ce* könyv egy egész fejezetet szentel Jang Csu-nak.

Lao Tan, azaz Lao Ce.

**Hasonlóképpen szól a *Lao-ce* 17. verse:

„A legfelsőbbekről az alattvalók éppen csak tudták, hogy vannak. Az utána következőknek a közelébe igyekeztek, és magasztalni kezdték őket. Ezután félni kezdtek tőle, végül pedig megvetéssel illették. (...) Ám aki meggondoltságával minden szavának megbecsülést szerez,

annak vállalkozásai beteljesülnek, dolgai sikerülnek, és a nép (*po-szing*) mind azt mondja, hogy ez a természetesség (*ce-zsan*).” /Tőkei Ferenc fordítása/)

5. Élt Cseng államban egy sámán, akit úgy hívtak, hogy Csi Hszien. Mindent tudott az emberekről, születésről és halálról, nyereségről és veszteségről, szerencsétlenségről és boldogságról, hosszú életről és rövid életről. Meg tudta jövendölni ezeket az eseményeket évre, hónapra és napra olyan pontosan, mintha ő maga egy természetfölötti lény volna. Cseng lakosai már hanyatt-homlok menekültek, ha megpillantották őt. Amikor azonban Lie Ce meglátta, megrészegült általa. Visszaérkezve elmesélte a vele való találkozását Hu Cé-nek*, majd így szólt a végén:

-- Mester, mostanáig úgy véltem, hogy a te Utad (Tao) a tökéletes, de most találtam egy olyat, ami ennek is fölötte áll.

-- Eddig mindössze a[z Út] felszínét mutattam meg neked, nem pedig a lényegét – válaszolta Hu Ce - És [ez alapján] gondolod úgy, hogy elsajátítottad az én Utamat? Ha mindössze tyúkjaid vannak, de nincsen kakasod, lesznek-e megtermékenyített tojásaid**? Magabiztosan mutogatod a világnak azt, amit felfogtál a Tao-ból, azt feltételezve, hogy az emberek elhiszik neked. És pontosan ezzel teszed lehetővé, hogy ez az illető átlásson rajtad. Próbáld meg idehozni ezt a sámánt, hadd nézzen meg engem!

Másnap Lie Ce a sámánnal együtt elment Hu Cé-hez. Amikor kijöttek tőle, a sámán jajveszékelve fordult Lie Cé-hez:

-- Ó, jaj! A mestered hamarosan meg fog halni. Talán tíz napja van még hátra. Valami nagyon furcsát láttam az arcán – valamit, ami olyan volt, mint a nyirkos hamu.

Lie Ce sírva tért vissza, könnyei egészen köpenye gallérjáig csorogtak. Elmesélte Hu Cé-nek, hogy mit mondott a sámán, aki erre így válaszolt:

-- Az előbb a Föld formájában mutattam meg magamat. Ebben minden nyugodt, csendes, mozdulatlan. Minden biztonnal az életerőm munkálkodásának elakadását látta meg rajtam. Próbáld meg őt újra idehozni!

A következő nap Lie Ce a sámánnal együtt megint meglátogatta Hu Cé-t. Amikor kijöttek tőle, a sámán önelégülten mondta Lie Cé-nek:

-- Milyen szerencse érte a mesteredet, hogy találkozott velem! Jobb állapotban van, az élet összes jele mutatkozik rajta. Láttam, hogy ez az elakadás csak átmeneti volt.

Lie Ce visszatért, és elmesélte ezt Hu Cé-nek, aki erre így válaszolt:

-- Az előbb az Ég formájában mutattam meg magamat. Sem külső megjelenés, sem valóság nem hatolt be elmémbe, és az életerőmet a sarkaimon keresztül adtam ki. Minden bizonnyal az életerőm teljes munkálkodását látta meg rajtam. Próbáld meg őt újra idehozni!

A következő nap Lie Ce a sámánnal együtt megint meglátogatta Hu Cé-t. Amikor kijöttek tőle, a sámán tanácstalanul fordult Lie Cé-hez:

-- A mestered mindig máshogyan néz ki, emiatt nem tudok semmit leolvasni az arcáról. Hagyjuk, hogy állapota rendeződjön, és aztán eljövök újra, hogy megnézzem.

Lie Ce visszatért, és elmesélte ezt Hu Cé-nek, aki így szólt:

-- Az előbb a nagy felsőbbrendűség nélküli harmónia formájában mutattam meg magam. Minden bizonnyal meglátta bennem az életpárom (*csi*) egyensúlyát. Ahol a víz kavarog a dugong mozgásától, ott mélység örvénylik; ahol az állóvíz összegyűlik, ott szintén mélység tátong; ahol a víz szabadon folyik, ott is mélységet találsz. Kilencféle mélység létezik, én eddig hármát mutattam meg neki. Próbáld meg őt újra idehozni!

A következő nap Lie Ce a sámánnal együtt megint meglátogatta Hu Cé-t. De a sámán alighogy bement hozzá, máris fejvesztve rohant ki onnan.

-- Szaladj utána! – kiáltotta Hu Ce, de Lie Ce hiába futott a sámán után, nem érte utol. Amikor visszatért, lihegve szólt:

-- Eltűnt, nem találok. Nem tudtam elkapni őt.

-- Az előbb az őszöm megjelenése előtti formában mutattam meg magamat – mondta Hu Ce – Ürességbe fonódva érkeztem hozzá; emiatt már azt sem tudta, hogy ki kicsoda. Egyszer hullámozó nád, másszor áramló víz. Ezért menekült el [a sámán].

Mindezek után Lie Ce felismerte, hogy ő még hozzá sem kezdett a tanuláshoz. Hazatért, és nem hagyta el otthonát három évig. Főzött a feleségének, és akként etette disznóit, mint ahogyan vendéget szokás etetni. Nem foglalt állást semmiben sem; megszabadította magát a mesterségestől, és visszatért az egyszerűséghez. Engedte, hogy a teste olyan legyen, mint egy darab göröngy. Minden zavaró tényező elől bezárult, és ebben az állapotban maradt egészen élete utolsó napjáig.

(*Hu Ce volt Lie Ce tanítója. Az utóbbi egészen másként - szinte már természetfölötti lényként – tűnik fel az I. fejezet 3. részében.)

**James Legge értelmezésében a 'tyúkok' a tanítás betűit jelentik, a 'kakas' a lényegét, és a 'tojások' a valódi megértését.)

6. Ne légy hírnév megtettesítője; ne légy tervek tárháza. Ne foglalkozz ügyekkel; ne légy tudás birtokosa. Teljes mértékben valósítsd meg a nem-végességet, és vándorolj a nem-kezdetben. Teljes mértékben használd fel azt, amit kaptál az Égtől, de ne nyereszkedj azzal. Legyél üres, ez minden. A tökéletes ember elméje olyan, mint a tükör: nem búcsúztat és nem üdvözöl; válaszol mindenre, de nem őriz meg semmit. Így győzelmet arat, mégsem sebesül meg.

7. A Déli-óceán uralkodóját úgy hívták, hogy Su, az Északi-óceán uralkodója Hu volt, a középső területek uralkodója pedig Hundun*. Su és Hu gyakran találkozott Hundun földjén, ekkor Hundun mindig nagyvonalúan látta vendégül őket. Su és Hu nagyon szerette volna viszonzni Hundun bőkezűségét, ezért így tanakodtak egymás között:

-- Minden embernek hét testnyílása van látásra, hallásra, evésre és légzésre. Csak egyedül ennek a [szegény] Hundun-nak nincsen egy sem. Fúrjunk rá lyukakat [hogy neki is legyen]!

Így történt, hogy minden nap fúrtak rá egy újabb nyílást, és a hetedik nap végén Hundun meghalt**.

(*A nevek jelentése: Su – „Szeleburdi/Gyors”; Hu – „Hirtelen”; ugyanakkor használják Su-Hu összetételként „villámgyors” értelmezéssel is. Hundun vagy Wonton – „Káosz”. Hundun a kínai mitológiában egy arctalan lény, ugyanakkor ősi káosz is, amelyből a kínai kozmogónia szerint a teremtés történt.

**Ez az első olvasatra meghökkentő és morbid meseszerű történet egyértelműen allegória. James Legge Lin Hszi-kung kommentárjára hivatkozva írja, hogy a történet rámutat arra, hogy a cselekvés (mint a nem-cselekvés – *vuvej* - ellentéte), még akkor is, ha jó szándékkal történt, tönkreteszi a dolgok eredeti állapotát. Robert Eno a középső birodalom uralkodójának beszédes nevét taglalja részletesebben: a *wonton* gyúrt tésztából készült töltött levesbetét. Ugyanennek a mandarin változatát *hundun*-nak hívják. A négyzet alakúra nyújtott tészta közepére darált húst, zöldséget tesznek, majd úgy hajtogatják össze batyuszerűre, hogy semmilyen nyílás ne maradjon rajta, és kifőzik.)